

SZAKDOLGOZAT

HAJDÚ-SOBOR CSABA
Színművész szak
MATE Kaposvári Campus
Rippl-Rónai Művészeti Intézet

Kaposvár
2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Kaposvári Campus
Színművész Szak

PLATONOV ÉRTELMEZÉSEK 1980-TÓL NAPJAINKIG

Belső konzulens:	Dr. Fazekas Sándor egyetemi docens
Készítette:	Hajdú-Sobor Csaba YBZ0BS nappali tagozat
Intézet/Tanszék:	Rippl-Rónai Művészeti Intézet Színházi Tanszék

Kaposvár
2023

Tartalom

1. Bevezetés	4
2. Csehov élete és drámaírói munkássága	5
2.1 Kor- és életrajz	5
3. Csehov színháza	11
4. Csehov a színházban.....	13
5. A <i>Platonov</i> és a magyarországi rendezések	14
6. A négy kiválasztott rendezés elemzése	17
6.1 <i>Platonov</i> , 1990, Ascher Tamás, Budapesti Katona József Színház	17
6.2 <i>Apátlanul</i> , 2014, Alföldi Róbert, Radnóti Színház	22
6.3 <i>Apátlanul</i> , 2018, Szász János, Kecskeméti Katona József Színház	25
6.4 <i>A Platonov – (Ne csak) nézd, hogy telik ez a kurva élet!</i> , 2019, Székely Kriszta, Budapesti Katona József Színház	27
7. <i>Platonov</i> , mint vizsgadarab	31
7.1 Korábbi vizsgaelőadások	31
7.2 Botos Bálint korábbi <i>Platonov</i> rendezése	33
7.3 A kaposvári <i>Platonov</i> vizsgaelőadás a diák-színész szemszögéből (öninterjú)....	34
8. Összegzés.....	39
9. Felhasznált irodalom.....	40

Mellékletek

Függelék

1. Bevezetés

Csehovot játszani bármely színésznek kivételes lehetőség. Különösen az, ha diplomaelőadásról van szó, s színészhallgatóként kell megbirkózni Platonov alakjával, megformálásával. Szakdolgozatom témaválasztását is az inspirálta, hogy kettős szereposztásban én játszottam Kaposváron Uray Péter és Kéri Kitty osztályának diplomaelőadásán Platonovot. Botos Bálint rendezői instrukciói mellett számos háttértanulmányra volt szükségem, hogy Csehov színházát, karakterjeit, drámáinak üzenetét meg tudjam közelíteni, megpróbáljam minél jobban megérteni.

Az intenzív próbaidőszak alatt nem volt lehetőségem arra, hogy a szakirodalomban, de leginkább a magyarországi rendezésekben alaposabban elmélyüljek, de előadásaink után elkezdtem szisztematikusan is feldolgozni a *Platonov* magyar rendezéseit.

A hazai bemutatók listája meglepetésemre meglehetősen hosszú, így szakdolgozatomban szűkítettem a kört a rendszerváltás utáni rendezésekre, s azok közül is behatóbb elemzésre öt rendezést választottam ki; ezeket a korabeli és jelenkori kritika is valamilyen szempontból kiemelkedőnek, meghatározónak ítélte.

A rendezői koncepciók bemutatása és az előadások elemzése nem volt lehetséges Csehov életpályájának, drámaírói tevékenységének bemutatása nélkül. Ugyancsak nem nélkülözheti a dolgozat a csehovi drámákkal kapcsolatos rendezői elképzelések bemutatását, s ennek kapcsán a választott *Platonov*-értelmezések és előadások összehasonlítását.

Ugyanakkor célom volt az is, hogy a Botos Bálint-féle diplomaelőadást is belehelyezzem ebbe a sorba, s ha szubjektíven is, de megörökítsem azt a rendezői és színészi munkát, amelynek mentén a háromszor bemutatott vizsgaelőadás létrejött.

A háttérioradalom tekintetében nagy segítségemre volt Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet gyűjteménye, ahol a színházi bemutatók és előadások adatai már javarészt tudományos megalapozottsággal kerültek feldolgozásra. Regisztráció után az archívumában hozzáférhetőek az azonosító adatok és a legfontosabb színházkritikák digitálisan, s ami a legfontosabb: az előadások felvételének linkjét is biztosítja az intézet a kutatók számára. Így az általam választott előadások visszanézése is megvalósítható volt. Természetesen voltak olyan forrásai is a kutatómunkámnak, melyekre nem online forrásként hivatkozom.

2. Csehov élete és drámaírói munkássága

2.1 Kor- és életrajz

„Emlékszem, még ötéves sem voltam, amikor apám oktatni kezdett, vagy egyszerűbben szólva, verni. Vesszővel ütött. A fületem húzta, fejemet verte, és mikor reggelenként felébredtem, az első gondolatom az volt: kapok-e ma verést? (...) El kellett járnunk hajnali misére, reggeli ájtatosságra, kezet csókolni pópáknak és szerzeteseknek, odahaza meg zsoltárt olvastunk. Látd, te vallásos vagy, és mindezt szereted, de én félek a vallástól, és ha templom előtt megyek el, eszembe jut a gyermekségem, és összeborzadok. Nyolcéves koromban már a homárba vittek; úgy dolgoztam, mint egy utolsó inas, s ez is rossz volt, mert ott is majdnem mindennap megvertek (...)” – írja egy helyütt gyermekkorára és apjára visszaemlékezve az az Anton Pavlovics Csehov, aki 17 éves korában éppen *Apátlanul* címmel kezdi el megalkotni első drámáját (Gereben, 1980, 13).

Anton Pavlovics Csehov apjáról azt lehet tudni, hogy 16 évesen állt kifutófiúnak egy taganrogi milliomos kereskedő mellé. Később, 1857-ben saját üzletet nyit Taganrogbán, és egy kereskedőtársának lányát, Jevgenyija Morozovát veszi feleségül. Hat gyermekük közül Alekszandr újságíró, Nyikolaj zenész, festő, karikatúrista, Ivan tanító, Marija pedagógus, gimnáziumi tanár, Mihail jogvégzett állami hivatalnok, Anton orvos, majd író, drámaíró lett. Csupa praktikum és gyakorlatiasság az apai oldalon, pedagógiai, művészi, jogi, orvosi, vagyis értelmiségi elköteleződés az utódoknál a másik oldalon. A gyermekek nevelése rendkívül szigorú volt: a gimnázium mellett otthon francia nyelvtanár, illetve zenetanár is foglalkozott velük. Anton az iskola mellett az üzlet könyvelését csinálta, illetve többször előfordult, hogy ő maga állt a pultba apja helyett.

Ezekből a fiataalkori alapélményekből eredeztethető a gyermekkori szenvedésekkel és mély sebekkel együttérző csehovi művészet, és minden bizonnyal a nemzedékek közötti megértés és egyetértés hiányának megjelenése is írásaiban.

Anton iskolaévei sem bizonyultak sokkal különbnek. A városban az iskolát, ahová járt, börtönnek, az osztályát pedig fegyencszáznak nevezték.

Ami a leginkább le tudta kötni, az a taganrogi színház volt, ahol ugyanúgy látott fércműveket, mint klasszikusokat. Innen jött egy nagyszerű ötlet: egy osztálytársuk szabadabb légkörű lakásában „színházat” rendeztek be, ahol Anton által írt dialógusokat, rövid jeleneteket játszhattak el.

Pavel Csehov, Anton apja szigorúsága ellenére sem volt jó kereskedő. Nem fizetett adót, ami később odaig fajult, hogy Moszkvába menekült a börtön elől. Felesége rövidesen követte őt gyerekeivel. Egy gyermek maradt otthon: Anton. Ingóságait lefoglalták és a szülői ház visszaszállt egy egykori lakóra. E lakó unokaöccsének kényszerült Anton otthoni órákat adni, hogy kapjon egy kis szobát. Több helyen is kénytelen volt házitanítoskodni, hogy nemcsak magát, hanem még a sokáig munkanélküli apját és családját is segíteni tudja.

Az iskola, a színház és a házitanítás mellett rengeteget olvasott. Shakespeare, Goncsarov, Victor Hugo, Cervantes voltak olvasmányélményei. Ekkoriban, 17 évesen kezdi el írni a *Platonovot*, első drámáját is, mely amerikai biográfusa szerint is tartalmazza az összes lényeges csehovi témát és motívumot. Michel C. Finke Csehov életrajzában az olvasható, hogy habár az első Csehov írások ekkortájt születnek, a *Platonov*-ról egészen bizonyosan csak azt tudjuk, hogy 1923-ben jelent meg először nyomtatásban, amikor a bolsevikok Maria Csehovától elkobozták a kéziratot¹ (Finke, 2021, 8).

1879-ben megszerzi az érettségi bizonyítványát, majd még ennek az évnek a nyarán Moszkvába költözik, ahol családját még mindig borzasztó körülmények között találja. Mivel a gimnáziumban egyedül hittanból jeleskedett, azt tervezte, pap lesz. Az érettségi után mégis úgy döntött, hogy orvosi fakultásra fog járni.

Az 1882-es évtől kezdhethetjük el jegyezni Csehov produktívabb újságírói tevékenységét. Már ebben az évben 35 írása jelenik meg. Csehov azt mondja magáról, hogy ebben az időszakban gyakorlatilag verseken és feljelentéseken kívül mindent írt, lényegében azonban főleg rövid karikatúrák, humoros, frivol, erotikát súroló, gúnyos írásai jelentek meg a lapokban.

1882 őszén ismerkedik meg Nyikolaj Lejkinnel, aki a pétervári *Oszkolki* (Szilánkok) lap szerkesztője, afféle újságírói fejedelem volt. Le is szerződteti Csehovot, természetesen kis

¹ Michael C. Finke Freedom from Violence and Lies: Anton Chekhov's Life and Writings, Reaktion Books Ltd, 2021, 8. p.

“He wrote a play, still extant but missing its title page and published in 1923 as An Unpublished Play of A. P. Chekhov ... it has been translated as *Platonov* (after its non-heroic hero). The manuscript only came to light long after Chekhov's death, when Bolshevik authorities confiscated Maria Chekhova's safe deposit box. There remains some debate as to whether this is the play referred to in letters to his brother Alexander and in his brother Mikhail's memoirs as ‘Fatherlessness’ ... which Chekhov wrote in Taganrog, sent to Alexander in Moscow and then - according to Mikhail - tore to pieces when he moved there himself. Most scholars consider it a reworked version of that play, though biographer Donald Rayfield makes a strong argument that these are two entirely different works.” „Írt egy színdarabot, amely még mindig megvan, de hiányzik a címlapja, és 1923-ban jelent meg A. P. Csehov kiadatlan színdarabja címmel; a darabot *Platonov*-nak fordították (az egyáltalán nem hős főszereplője után). A kéziratra csak jóval Csehov halála után derült fény, amikor a bolsevik hatóságok lefoglalták Maria Csehova széjfét. Továbbra is vita tárgyát képezi, hogy ez-e az a darab, amelyre Csehov a bátyjának, Alekszandrnak írt leveleiben és bátyja, Mihail emlékirataiban „*Apátlanság*” ...néven hivatkozik, amelyet Csehov Taganrogban írt, Moszkvába küldött Alekszandrnak, majd - Mihail szerint - darabokra tépte, amikor maga is odaköltözött. A legtöbb tudós az említett darab átdolgozott változatának tekinti, bár Donald Rayfield életrajzíró határozottan amellett érvel, hogy két teljesen különböző műről van szó.” (Saját fordításom, H.-S. Cs.)

terjedelmű, szellemes írásokat kér tőle, s ettől kezdve Antosa Csehonte néven jelennek meg Csehov írásai. Az *Oszkolki* hasábjain lát napvilágot többek között *A csinovnyik halála* is.

1884-ben kapja kézhez az orvosi diplomáját. Ugyanebben az évben jelenik meg az első kötete *Melpoméné meséi* címmel.

Állásajánlatot kap Voszkreszenszkben, ám ezt visszautasítja. Otthon rakja ki doktori névtábláját. Állandó állást nem vállal, de gyógyít. Kis betegköre gyakorlatilag a barátaiból és ismerőseiből áll.

1886-ban a *Novoje Vremja* (Új Idő) kér írásokat tőle. Második kötete, a *Tarka elbeszélések*, már a saját nevén jelenik meg.

1887 őszén ellátogat Fjodor Kors moszkvai magánszínházába, ahol Kors megkéri, írjon egy darabot színházának. November 19-én kerül bemutatásra az *Ivanov*² (Finke, 2021,14).

Péterváron is bemutatják a darabot, melynek fogadtatása nagyon vegyes és ellentmondásos. Egyfelől tetszést vált ki a szerző bátorsága, ahogy letépi az álarcokat, másfelől a komikus vonásokat túlzásnak tartják, nem értik sem a nézők, de még maga a színház vezetése.

Ezután Csehov megfogadja, hogy nem ír többé színművet. Egy évig nem is ír.

1888-ban Puskin-díjat kap a *Szürkületben* című kötetéért. Az *Ivanov* bemutatója után kapcsolatban maradt Kors magánszínházával. Egyfelvonásos bohózatokat ír a társulat számára, például a *Medvét*. (Magyarországon 1901-ben láthatott Csehov-színművet első ízben a közönség.)

1889-ben befejez egy színművet, melynek címe *A manó*. Kicsit később újra előveszi, megcsiszolja, és az új címe már *Ványa bácsi*.

1889-ben már elkezd romlani az egészségi állapota, a már felismert tüdőbaj tünetei folyamatosan megjelennek nála. Ugyanebben az évben Szahalinra, a börtönszigetre utazik, amelyről könyvet is ír.

² Finke a következőket írja az *Ivanovról* Platonov kapcsán: „...much of the later Chekhov has its roots in this melodramatic work and its theme of the absent father. Though his mature poetics of fiction and drama rejected the principles organizing Fatherlessness, he nevertheless returned again and again to its character types and plot situations, especially in his plays. The titular character of his first successful play, *Ivanov* (1887, 1889), is like Platonov a washed-up, cynical former idealist... and the bankrupt estate owner of his last, *Cherry Orchard*... is prefigured in Anna Voinitseva, the loose widow who tells Platonov, ‘Smoke me like a cigarette, press me out, smash me, be a man.’”

„... a későbbi Csehov nagy része ebben a melodramatikus műben és a hiányzó apa témájában gyökerezik. Bár (Csehov) érett szépirodalmi- és drámapoétikája elutasította az *Apátlanságot* szervező elveket, mégis újra és újra visszatért annak karaktertípusaihoz és cselekményszituációihoz, különösen drámáiban. Első sikeres darabjának, az *Ivanov*nak (1887, 1889) címszereplője Platonovhoz hasonlóan egy lecsúszott, cinikus idealista, utolsó darabjának, a *Cseresznyés kertnek*... csődbe ment birtokosát pedig Anna Vojnyiceva özvegyasszony előképezi, aki azt mondja Platonovnak: »Füstölj el, mint egy cigarettát, nyomj el, zúzz össze, légy férfi«”. uo. 14. p. (saját fordítás, H-S. Cs.)

Hazatérte után három hónappal ismét útnak indul, ezúttal nyugat-európai körútra. Itália, Párizs, Bécs. Monte-Carloban megismerkedik a rulett nevezetű játékkal, ami valódi szenvedélyt vált ki belőle.

Szenvedélyes vonzalmat kezd érezni Lídia vagy Lika Mizinova iránt, akit már két éve ismert, mint Marija tanártársát. Mély és komoly vonzalom ez, amit Csehov elnyom magában és próbál rajta úrrá lenni. Lídia ezt érzékelvén a kor ismert festője, Levitan felé nyit. Sikerül is neki féltékenyvé tennie Antont, a gyöngéd, kedves levelek megritkulnak kettejük között. Ekkoriban jelenik meg *A léha asszony* című elbeszélése, melyben Levitán felismerni véli magát. Egész Moszkva róluk beszél, a két férfi között kis híján párbajra kerül sor. Habár sikerül lebeszélni erről a festőt, barátságuk évekre elhidegül.

Ezzel párhuzamos időben, 1889-ben alakul ki érzékenyebb kapcsolata egy másik fiatal nővel, Lidia Avilovával. Ő egyébként egy háromgyerekes anya, tehát Csehov még csírájában igyekszik elfojtani a kibontakozni készülő érzelmeket. Pedig Lidia egyetlen szóra a férfi után ment volna. Amikor Csehov – állítólag – 1895 telén bevallotta: „szerettem magát”, Avilova ezt fel is ajánlotta. Mégpedig úgy, hogy titokban egy kis medalliont küldött az írónak, amelybe bevéssette: „Kisregények és elbeszélések. A. Csehov művei, 267. oldal, 6. és 7. sor.” A megjelölt helyen ez állt: *Ha valaha szükséged lesz az életemre, gyere, és vedd el.*

Később ezt az ötletet használja fel a *Sirályban* is, Nyina Zarecsnaja vallomásánál.

Ezekben az időkben fejeződik be *A párbaj* című kisregénye. Ez volt a legnagyobb próbálkozása, hogy regényt írjon. A *Novoje Vremja* közli heti két alkalommal a művet folytatásos formában.

1892 telén Anton beteljesíti egyik legnagyobb vágyát. Birtokot vásárol Közép-Oroszországban. Már az első hetekben több, mint 100 gyümölcsfát ültet, új tavat ásat és kertészkedik. Gyorsan terjedt az a hír is, hogy egyúttal orvos is érkezett a környékre. Sokan járnak hozzá betegként, és Csehov el is látja őket.

Alig egy hónap telik el és máris két fontos új mű születik: *Száműzetésben* és *A 6-os számú kórterem*.

Felkeresi, felveszi a kapcsolatot a *Russzkaja Misl* folyóirattal. Innentől kezdve gyakorlatilag szinte valamennyi írása itt jelenik meg.

Termékeny időszak következik. *A fekete barát*, *Szahalín* könyvformában történő megjelenése, *Rotschild hegedűje*, *Nőuralom*, *A diák* című elbeszélése ekkor látnak napvilágot.

Megjelenik a leghosszabb írása is, ez az utolsó kísérlete a regényírás tekintetében, a *Három év*.

Az *Életem* is egy nagyobb hangvételi történet, ami témájában közelít a *Három évhez*. Középpontban a boldogtalan házasságban élő férfi szenvedései. 1895-ban *Anna a férje nyakán* című elbeszélése jelenik meg.

Ez év októberében kezdi el írni új színdarabját: a *Sirályt*. Szélesebb ismeretségi körben felolvassa, ám a közönség – mely a gyors, szerteágazó, látványosan változékony cselekménysorozatokhoz van szokva – nem kedveli. Az új formák, amiket Trepljov is hirdet, nem a külsőségekben, hanem az egész darabot átfogó leírhatatlan atmoszférájában rejlik. Nyemirovics-Dancsenko ezt nevezi víz alatti áramlásnak.

1896. október 17-én megtartják Péterváron a bemutatót. A színházban füttyszó, lábdobogás, nevetés. Botrányba fullad a premier. A szerző előadás után rögtön felszáll a Melihovóba tartó tehervonatra és eltűnik. A kritikusok kegyetlenül elbánnak vele. Tehetségtelennek, gyámoltalannak nevezik művét, szálnalmasnak, amelyben a szerző maga sem tudja, mit szeretne. Az ötödik előadás után le is veszik a műsorról. Ezt nevezik az orosz színháztörténet legnagyobb bukásának.

1897-ben megjelenik a *Parasztok*.

A tüdőbaj tünetei egyre sűrűbben jelentkeznek nála. Eddig egyáltalán nem foglalkozott ezzel, nem kezeltette magát. Ám realizálódott benne a helyzet: tuberkolózisban szenved és gyógyíthatatlan beteg. 16 napot tölt egy klinikán, majd visszamegy Melihovóba. Próbálja humorral elfedni helyzet súlyosságát.

Fél évig nem ír semmit, majd 8 hónapra elutazik Nizzába a riviérára. Itt születnek meg *A besenyő*, *A honi fészekben*, *A szekéren* és a *Régi ismerősök* írásai.

Május elején visszautazik Melihovóba. Megírja a *Jonicsot*, és a trilógiaként emlegetett művét, amely három elbeszélést tartalmaz: *A tokba bújt ember*, *A pöszmétebokr*, *A szerelemről*. Ezekben az írásaiban sokkal jobban előtérbe helyezkedik a narrátor hangja.

Ez év őszén, s mivel egészségi állapota nem engedte meg, hogy a hideg telet otthon töltse, ismét útnak indult, ám ezúttal nem a riviéra, hanem Jalta volt az úticél. Jalta 1783 óta része az orosz birodalomnak, és egyben az egyik legfelkapottabb tengerparti pihenőhely.

Az itt töltött idő alatt egy fiatalabb generáció írónak induló nemzedékének irodalmi köre alakult ki körülötte. Itt ismerkedett meg többek között Ivan Bunyinnal és Makszim Gorkijjal is.

Gorkijjal mester és tanítvány viszony alakult ki közöttük. Később, 1902-ben Csehov le is mond akadémiai tagságáról Gorkij kizárása miatt.

Apja halála után gondolatai anyja és Marija körül forogtak, akiket nem hagyhatott egyedül télen a faluban, ráadásul most már férfierő nélkül. Telket vásárol Jaltában és építkezni kezd. Édesanyja hozzáköltözik, és még egy darab földet is vesz a tengerparton.

Hogy családja jövőjét biztosíthassa, és a 20 éves irodalmi tevékenységét is összegyűjtve, egy helyen tudhassa, összegyűjtött műveinek kiadásával kapcsolatban a pétervári Marksztal-kiadóval egyezik meg.

A Moszkvai Művész Színház kialakulása Vlagyimir Nyemirovics-Dancsenko és Konsztantyin Alekszejev (Sztanyiszlavszkij) nevéhez fűződik. Nyemirovics-Dancsenko a színház új törekvéseinek megvalósítása okán gondolt a *Sirály* bemutatására. Azonnal nemleges választ kapott Antontól. Elutazott hozzá és szóban győzte meg őt a rendezői elképzelésről. Csehov belement. Még a jaltai utazás előtt egy hetet tölt Moszkvában, hogy részt vegyen a *Sirály* próbáin. Itt ismerkedik meg Olga Knipper színésznővel.

December 12-én az első előadás félház előtt kezdődik meg. Csehov, aki ekkor már Jaltában van, nem sokkal később értesül a hírről: nézőtéri ováció és hatalmas siker (még úgy is, hogy a 3–4. felvonást el kellett halasztani Olga betegsége miatt). Csehov és a Moszkvai Művész Színház neve innentől összefonódik.

Május közepétől utazgatni kezd Pétervár, Taganrog, Grúzia és Moszkva között, ám nem egyedül. Útitársa Olga Knipper színésznő. Nyáron elhívja magához Melihovóba a színésznőt, aki 3 napot el is tölt nála.

1899. október 26-án a Művész Színház hatalmas sikerrel bemutatja a *Ványa bácsit*. Mégsem volt ez az írónak és a színháznak a „nagy találkozása”.

Csehovnak most is, ahogyan már a *Sirály* próbáin is, az egyik legfontosabb problémája a naturalista jegyek kiiktatása volt. Perlekedik Sztanyiszlavszkijékkal, akik mintha nem értenék a drámával kapcsolatos nézeteit, hogy az ember önmagában hordozza a drámát, nem a külső megnyilvánulásaiban.

Ezalatt az időszak alatt Jaltán két újabb elbeszélése jelenik meg: *A kutyás hölgy* és a *Szakadékban*.

Tavasszal a Művész Színház krími vendégszereplésén látja először a *Ványa bácsit*.

Augusztus vége felé kezdi el megírni a *Három nővért*, de rengeteget kínlódik vele.

December 14-én Nizzába utazik. Továbbra is a *Három nővéren* dolgozik.

1901. január 31-én bemutatják a harmadik Csehov darabot a Művész Színházban. A siker nem igazán átütő. A kritika közepesnek tartja a sikert, ahogy magát a művet is.

Olga egyre inkább sürgeti a házasságot. Csehov fél az ünnepséghez tartozó kötelező külsőségektől, a sajtó visszhangjától, a szükséges mosolygástól. Május 21-én mégis összeházasodnak csupán négy tanú jelenlétében. Nászútra Akszjonovóba utaztak, összekötve egy úgynevezett kumisz-gyógykúrával, Csehov betegsége miatt.

Október végén elküldi a *Cseresznyés kert*et a Művész Színháznak. Egy újságíró a sajtóban kiszivároztatja a darab tartalmát. Nyemirovics-Dancsenkoval elhidegül a kapcsolata, miután kiderül, hogy nem teljesen vétlen az ügyben, illetve miután a színmű megjelenik a Russzkaja Misl lapban a rendező javításaival.

1904. január 17-én, a születésnapján tartják a bemutatót, melyen írói alkotói munkásságának 25. évfordulóját is ünneplik egyben. Ez volt az első saját darabja, aminek a bemutatóján ott tudott lenni.

Májusban visszatér Moszkvába. Ekkor egészségi állapota már nagyon instabil. Mellhártyagyulladás, tüdőtágulat, belekre áthúzódó fertőzés, erős fájdalmak.

Június 3-án feleségével Badenweilerbe utaznak, a tüdőbetegek fürdőhelyére.

Június 29-e éjjel szívrohamot kap, ami másnap éjjel ismét megismétlődik.

Július másodikán, miután injekciókat és oxigént adnak a haldoklónak, pezsgőt töltenek neki. *„Aztán fogta a poharat, az arcát felém fordította, elmosolyodott csodálatos mosolyával, s azt mondta: Régen ittam pezsgőt... Nyugodtan fenéig ürítette a poharat, csendesen a bal oldalára fordult, s hamarosan örökre elcsendesedett...”* (Gereben, 1980, 297) – így emlékezett Olga az utolsó órára.

Július 9-én temetik el Moszkvában. A rendőrség nem engedélyezte a búcsúbeszédeket, félve, hogy tüntetés alakul ki.

Csehov tehát *„egy évvel az orosz jobbágyfelszabadítás előtt született, és egy évvel az első orosz forradalom előtt halt meg. Az a negyvennégy év, amely e két dátum közt eltelt, az orosz polgári fejlődés kora, amelyben sajátosan vegyült egy gyors tőkés gazdagodás a vele kialakuló proletariátussal és a cári rend tovább élő hűbéri valósága. Nagy remények és nagy csalódások kora ez a negyvennégy esztendő. ... Ennek a korszaknak szinte évszám szerinti kortársa Csehov, aki negyvennégy évig tartó, sikerekkel és betegségekkel teljes élete alatt várta azt a változást, amelynek már a kísérletét sem érhetette meg. Tudta, hogy a közeljövő már valami újat, valami mást, valami jobbat hoz, de nem tudta, milyen is lesz az a jövő. Hősei erre a már küszöbönálló jövőre várnak, akárcsak írójuk, de örökké csak várnak, s rendszerint belevesznek a céltalanságba, a csüggedésbe, a semmibe.”* (Hegedüs, é.n.)

3. Csehov színháza

Csehov egész életét végigkísérte a drámáival szembeni bizonytalansága. Talán ez az oka annak, hogy az egyébként meglehetősen termékeny író mindössze hét nagyobb és hét

egyfelvonásos darabot hagyott az utókorra. Az 1896-ben bemutatott *Sirály* bukásába majdnem beleroppant, és nem is akart többé színművekkel foglalkozni. Tolsztoj, aki idősebb pályatárs-ként segítő szándékkal viseltetett a fiatalabb pályatárs iránt, állítólag egy beszélgetésükkor így fogalmazott: „*Jó ember maga, Anton Pavlovics! De a darabjai mégiscsak rosszak... hova jut az ember a maga hőseivel? A díványtól, amelyen heverésznek, a kamráig, és vissza?*”³ (Peterdi Nagy, 2004)

Csehov drámaiatlan drámái Sztanyiszlavszkij és Nyemirovics-Dancsenko új színházi elképzelései nyomán a Moszkvai Művész Színházban kaptak teret. A különleges csehovi világhoz és színpadi nyelvhez új megszólalási mód társult: nem a cselekmény, hanem az emberi lét válik hangsúlyossá. Csehov megfogalmazása szerint: „*A színpadon legyen minden olyan bonyolult és egyúttal mégis olyan egyszerű, mint az életben. Az emberek ebédelnek, csak ebédelnek, de mindeközben beteljesedik a boldogságuk vagy összeomlik az életük.*” (Kozma, 2019)

Csehov darabjait színműveknek szokás nevezni. Valójában azonban drámák. Drámaiatlan drámák. Nincsenek bennük látványos konfliktusok, valójában minden összecsapás a lélek legmélyebb rétegeiben játszódik le, s onnan kerülnek a felszínre a psziché széthullásának darabjai, hogy szilánkjeikkal óriási pusztítást végezzenek. Ilyen „lélekkítörés” a *Platonov* is. Csehovnak ebben az első darabjában, amelyet 17 évesen kezdett el írni, már megtalálhatóak minden későbbi nagy művének főbb motívumai. A sokáig elveszettnek hitt szöveg jóval Csehov halála után került elő, s csak 1923-ban (éppen 100 éve) publikálták, majd kezdték több európai országban színpadra állítani.

Az eredeti mű majdnem regény hosszúságú dráma, sok szereplővel. A teljes előadás közel tíz órás lenne, így az aktuális rendezőnek mindig meg kell teremtenie a maga verzióját.

A 19. orosz irodalmában időről-időre megjelennek a kisember, a csinovnyik, a felesleges ember, a szent örült vagy az Oblomov típusú hősök stb. Talán a felesleges, az oblomovi ember kategóriájába sorolható Csehov *Platonovja* is, azzal a kiegészítéssel, hogy bár a figura bizonyos vonásaiban jellegzetesen 19. századi orosz, ugyanakkor „felesleges ember” mivolta egyetemes és időtlen is.

Előbb-utóbb ezzel az üzenettel kell szembenéznie minden modern rendezésnek is, s ennek mentén kell megfogalmaznia a *Platonov* üzenetét közönsége számára.

³ Levendel Júlia *Epizód* című dokumentumnovellájából idéz a szerző.

4. Csehov a színházban

Konsztantyin Szergejevics Sztanyiszlavszkij a színészi alkotásmód egy speciális módszerét Csehov drámáinak rendezései során a Moszkvai Művész Színházban dolgozta ki. Ennek lényege a színészi szerep olyan tökéletes átélése, mintha a valódi életben egy valódi ember lenne a színpadon.

Ezt véleménye szerint úgy lehet elérni, ha a színész szerepét teljes mértékben átéli és tökéletesen beleéli magát a szerep szellemiségébe, a szereplő érzésvilágába, felhasználva ehhez a saját élettapasztalatát is. Ebben fontos része van a színész érzelmi emlékezetének: föl kell idéznie múltbeli érzelmeit és élményeit. A játék vagy a szerep megélése eszerint nem akkor kezdődik, amikor a színész belép a színpadra; ezzel csupán folytatódik a korábbi élmény mozzanatok sorozata.

„Ha a színész megtalálja a megfelelő, pontos és egyszerű fizikai cselekvéseket, ezek váltják ki, támasztják fel hitelesen, érvényesen és igaz módon a megformálandó alak belső állapotát.” – vélte Sztanyiszlavszkij. (Gajdó, 2001, 477)

Rendezői felfogásában a színész áll a középpontban, a színpad nem verbális elemeivel is az alakok benső életének hitelét teremti meg. Rendezői munkájának fontos eleme volt az előadás hangulatának, atmoszférájának kialakítása. A színészt – felfogása szerint – éppúgy a rendező irányítja és segíti, amiként az összjáték megteremtése, a hangulat, az atmoszféra kialakítása is az ő kezében van.

Sztanyiszlavszkij újfajta színházeszményt valósított meg: az egyes színészeket alárendelte az együttes játéknak, az előadás egységének, a színész és rendező értelmezéseit pedig a drámaíró szándékának.

Csehov felfogása a színházról és saját darabjairól ettől gyökeresen eltérő volt: ő egy szabadabb, komikus játékmódot és megközelítést javasolt volna a darabjaihoz, Sztanyiszlavszkijék azonban ezzel ellentétesen gondolkodtak – és így vitték sikerre Csehov műveit. Ő azonban ezzel nem értett egyet, és jelentős vitái voltak Sztanyiszlavszkijékkal, akik igyekeztek megvédeni saját koncepciójukat magával Csehovval szemben.

Az orosz irodalomról szólva Peterdi Nagy László könyvében azt mondja, hogy annak legjellemzőbb sajátossága éppen az, hogy képes megtalálni a komikus helyzetben is a tragikumot, s mindez fordítva is igaz. Platonovról pedig ugyanott a következőket írja ennek kapcsán:

„Hősünk, aki öt felvonáson át a tragikus hős szerepében tetszelgett magának és másoknak, most egyszerre képtelen hősként meghalni. Valami nagyobb és tragikusabb erő szólt közbe, amelynek – kisdéd játékait játszva – eddig a létezéséről sem tudott. Ebből ért meg valamit

iszonyodva Platonov, amikor a halála előtt néhány másodperccel eszelősen tágra nyílt szemmel csodálkozik rá a világra.” (Peterdi Nagy, 1975, 49–50).

Habár a Sztanyiszlavszkij-féle színház alapelvei és Csehov-értelmezései hosszú időre meghatározták Csehov drámáinak rendezői megközelítéseit, mind a nemzetközi, mind pedig a magyar rendezések között találunk ettől az alapkoncepciótól eltérőeket. A határainkon túli rendezések elemzését dolgozatom terjedelme nem teszi lehetővé, a következő fejezetben azonban négy olyan Platonov-előadást szeretnék bemutatni, amelyek mindegyike vagy áttöri vagy újra-értelmezi a sztanyiszlavszkiji modell kereteit és közelít a Peterdi által is jelzett eredeti csehovi szándékhoz és elképzeléshez.

5. A *Platonov* és a magyarországi rendezések

Dolgozatomnak ebben a részében négy, a 90-es évek elejétől napjainkig ívelő rendezést fogok részletesen megvizsgálni, Ascher Tamás, Alföldi Róbert, Szász János és Székely Kriszta *Platonov* rendezéseit, lehetőleg közel azonos szempontok alapján, kiegészítve Botos Bálint vizsgaelőadás rendezésével.

Mielőtt azonban az említett rendezéseket górcső alá veszem, fontosnak tartom áttekintést adni a *Platonov* magyarországi „pályafutásáról”.

Magyarországon 1963-ban mutatták be először a darabot, Egerben, *Platonov szerelmei* címmel (Előadás-adatlap, 2023a), Horváth Jenő rendezésében, aki 1967-ben tévéjátékot (Film-adatlap, 2023a) is készített a műből. Platonov szerepét Darvas Iván, Anna Petrovnát Bara Margit, Szofját Tordai Teri játszotta. Horváth Jenő (Előadás-adatlap, 2023b) 1980-ban Szolnokon is megrendezte a darabot.

A *Platonov* magyarországi népszerűségéhez nagyban hozzájárult, hogy Nyikita Mihalkov 1977-ben elkészítette a nagyrészt a *Platonov* történetére, motívumaira épülő, *Etűdök gépzenegorára* című filmet, amely hazánkban is nagy sikert aratott.

1981 áprilisában Horvai István a Pesti Színházban rendezett *Platonovot* (Előadás-adatlap, 2023c).

„*Magyar színpadokon Horvai István kezdte a legkövetkezetesebben újrarajzolni Csehov-képünket*” – írta a bemutató kapcsán Mészáros Tamás (Mészáros, 1981, 29).

Platonovot Tahi Tóth László alakította. Az előadás utáni kritika azt emelte ki, mennyire mélyen tudott a színész azonosulni Platonov alakjával. A jellemábrázolás olyan sokszínű és hiteles volt, mintha Tahi Tóth László ömagát adta volna.

Balogh Tibor azt írja, hogy „*Tahi Tóth László szerepformálása – Horvai páratlanul érzékeny és értő színészvezetése révén – megteremti azt a varázslatot, hogy e jellegzetesen orosz, jellegzetesen magyar, jellegzetesen közép-európai, jellegzetesen XIX. századi s ugyanakkor jellegzetesen mai figurát a maga teljes összetettségében tudja megmintázni.*” (Balogh 1981, 1–4).

Horvai Platonovját az 1980–81-es évad legjobb előadásának is választották a színházi kritikusok.

1989-ben került újra magyar színpadra a *Platonov*. Szatmárnémetiben Kovács Levente rendezte (Előadás-adatlap, 2023d). A következő magyar *Platonov*-bemutató 1996-ban volt: ezt Csiszár Imre rendezte Pécsen (Előadás-adatlap, 2023e). A következő évben *Apátlanul* címmel Gaál Erzsébet készített előadást a darabból a Várszínházban (Előadás-adatlap, 2023f), majd 1999-ben, Szegeden Telihay Péter állította színpadra (Előadás-adatlap, 2023g). A szegedi tér a falakig lecsupaszított nyitott színpad volt, amelyet különféle apró lejtők és dobogók tagoltak. A térben szétszórva bútorok, többnyire székek, pár fotel. Ezek egy-egy hangsúlyos pontot jelöltek ki. Baloldalt középen egy tálalószekrény állt, hátul egy emelvényen egy zongora, a színpad mélyén egy hosszú étkezőasztal. Ebben a hangsúlyozottan teátrális közegben zajlott Telihay előadása.

A következő évben a még főiskolás Rusznyák Gábor rendezett Kaposváron egy *Platonov*-ot (Előadás-adatlap, 2023h). „*Nagy műgonddal kidolgozott az előadás*” – írta róla egyik kritikus, – *A színészi játék a legtermékenyebb kaposvári hagyományokhoz nyúl vissza. Lélektani realizmus ez, kellő iróniával vegyítve.*” (Sőregi, 2000, 6–7).

2004-ben Ivo Krobot rendezte a darabot Nyíregyházán (Előadás-adatlap, 2023i). Az előadásban a *Platonov* inkább céltábla s nem nyilvánvaló. Schlanger András alakította a címszereplőt, vidám, bohóckodó figuraként. Ivo Krobot nyíregyházi rendezésében *Platonov* mindenféle magyarázkodás nélkül vállalja, hogy „Igen, ez én vagyok”, nem mentegetőzik, hogy mi lett belőle. A rendezésben hangsúlyos szerepet kapnak a hangulati elemek, a zene. Krobot a darab komikus oldalát is kidomborítja.

Ugyancsak 2004-ben Fodor Tamás (Előadás-adatlap, 2023j) is rendezett egy darabot *A Pojaca* címmel az újvidéki színházban. „*A sorozatos veszteségek ellenére az előadás nem tragédia, csupán a komikumot némi szomorúsággal vegyítő tragikomédia, ahogy erre a címváltoztatás is utal, s ahogy ezt az előadás alakulási íve példázza*” – írta az előadásról Gerold László (Gerold, 2004). Már fentebb írtam részletesebben Csehov felfogásáról a darabjait illetően. Fodor ezekhez nyúl vissza, rendezői koncepciójában ezeket érvényesíti.

2004-ben volt még egy harmadik magyar nyelvű *Platonov*-bemutató is, amelyet Andreea Vulpe rendezett Csíkszeredán (Előadás-adatlap, 2023k).

A következő év nyarán pedig Galambos Péter készített előadást a Zsámbéki Nyári Színházban (Előadás-adatlap, 2023l).

2007-ben Jurij Kordonszkij készített előadást a darabból az Örkény Színházban *Apátlanul* címmel (Előadás-adatlap, 2023m). „Az Örkény Színház előadásának egyik legfőbb újdonsága és egyik legnagyobb erénye az az erőteljes, groteszk színeket használó hangütés, amely végteleenül komikusnak mutatja az ábrázolt világot” – írta az előadásról Bíró Kristóf (Bíró, 2008).

„Ennek eredményeként egyszerre kétféle nézőpontból is láthatjuk őket (a szereplőket – HSCS) (...) Egész személyiségük tevődik próbára az előadásban megjelenített magánválságokban, amelyekben rendre el is buknak. Valahogy kisszerűnek bizonyulnak a saját sorsukhoz képest, amelyet rendkívül intenzíven és mélyen élnek át.” – írja a recenzió ugyanitt (Uo).

2010-ben a Maladype Színház mutatta be Balázs Zoltán rendezését (Előadás-adatlap, 2023n). Ez az előadás a csehovi nemzedéki problémát tulajdonképpen mellőzi; itt a harminc év alatti fiatal nemzedék vonzódásai, választásai, érzelmi káosza, nyugtalansággal teli élete a főszereplő.

2011-ben a Marosvásárhelyi Nemzeti Színházban Harsányi Zsolt rendezett előadást a *Platonov*-ból (Előadás-adatlap, 2023o). „Harsányi Zsolt rendezése is a mű örök, kortalan problémájára koncentrál: a felesleges ember(ek) kívülről röhejesnek, gyakran kisszerűnek vagy akár animálisnak tűnő, törvénytörően pusztulásba vagy lassú rohadásba fúló sorsára. Ebből adódóan háttérbe szorúlnak a szöveg politikusabb, társadalmi problémákhoz közvetlenebbül kötődő aspektusai.” – írta az előadásról Urbán Balázs (Urbán, 2012).

A négy kiválasztott rendezés időben 1990 és 2019 között egy közel 30 éves időszakot fed le, a rendszerváltás óta eltelt olyan három évtizedet, amely társadalmi, de művészeti és színház-történeti szempontból is jelentős változásokat eredményezett. Mindehhez járul még, hogy a négy rendező egyéni repertoárjában is karakteresen jelen vannak a Csehov-drámák, azok rendezésének, s újrendezésének vágya. Azt pedig, hogy egyetemi vizsgaelőadásként is újra és újra megrendezésre kerül a *Platonov*, nemcsak Botos Bálint 2022-es kaposvári rendezése bizonyítja, hanem az is, hogy az előbbieik közül például Szász János is megrendezte a darabot vizsgaelőadásként „Slussz” címen az Ódry Színpadon.

6. A négy kiválasztott rendezés elemzése

6.1 *Platonov*, 1990, Ascher Tamás, Budapesti Katona József Színház

Ascher Tamás 1990-ben rendezte a *Platonov*-ot, amelyet először Párizsban, majd Budapesten a Katona József Színházban mutattak be. Ez az előadás azóta is „a Balkay-féle *Platonov*” alakításként él a nézők, színházkedvelők tudatában. *Platonov*-ot ugyanis Balkay Géza játszotta ebben a rendezésben.

A legendás rendezés szinte minden mozzanata mélyen a nézők emlékezetébe vésődik. A színészek alakításai olyan életszerűek, hogy akkor is „jelen vannak”, amikor éppen nem mondanak semmit. *„Hihetetlen kíváncsisággal vetette magát a figurákra, testtartásukon, gesztusikon, beszédritmusukon át életrajzokat talál ki számukra, amelyek tovább írják, feltöltik Csehovot. Az alakok olyan félelmetesen életszerűek és jelenvalóak, hogy akkor is megállják a helyüket a színpadon, ha éppen nincs semmi mondanivalójuk.”* (Sándor L., 2018). Ascher egyszerre alkalmazza és töri meg Sztanyiszlavszkij Csehov felfogásának hagyományát.

„Az előadást páratlanná a színészek intenzitása teszi, akik a hétköznapi életből préselik ki a meztelen iszonyatot. A legkomikusabb jeleneteket is olyan tragikum roncsolja, amely a múlt század végi oroszországi állapotokat jelen idejűvé, általánossá emeli. Az előadás sűrű szövedékéből, valósággal fizikai fájdalommal járó hevesességéből olyan »realista színház« rajzolódik ki, amelyben a színészek a szó legszorosabb értelmében embereknek adnak testet, s az, amit eljátszanak, magává az életté lényegül, nem illúzió, hanem a színészek egész lényét magának követelő, a nézőt is próbára tevő játék formájában. Az előadás közös remekműve pontosságnak és szabadságnak. Íme, ilyen messzire juthat az, aki valóban elmélyed egy adott színdarabszövegben.” (Sándor L., 2018).

Az eredeti szöveg alapján kb. 10 órás lenne az előadás, ezért minden dramaturgnak meg kell húznia, sűrítenie kell a szöveget, és így minden rendezés a maga „verzióját, értelmezését” állíttatja színpadra a színészekkel.

Az előadás Elbert János fordítása nyomán Fodor Géza dramaturg munkájával készült.

Ascher rendezésének a címe ez is lehetne: *Platonov és a nők*. Ugyanis a főhősnek a körülötte lévő nőkhöz való viszonyát teljes egészében érintetlenül hagyja a dramaturgia és az előadás. Anna Petrovnát, Szofját, Szását, Grekovát, de még a szobalány Kátyát is a *Platonov*-hoz való viszonya határozza meg. *Platonov* – akárcsak a nők is – önmaguk feleslegességére, életük hétköznapiságára, ürességére, sivárságára, reménytelenségére döbbennek rá vagy éppen azt

próbálják palástolni, így a jelenetek egy nemzedéki problémát mutatnak be. Ezeknek a harmincas éveik elején járó fiatal embereknek le kellene számolniuk ifjúkori illúzióikkal és kezdeniük kellene valamit önmagukkal, az életükkel, de erre esélyük sincsen.

A kezdés tipikusan csehovi. „De hol van ez a Platonov?” – hangzik a kérdés a darab elején. Anna Petrovna vendégei unatkozva tétferegnek, tétlenül járkálnak, beszélgetnek ugyan, de mindenki csak a magáét mondja ((Platonov, 2012, 6). A sakkozás, a sétálás csak pótcselekvés, hiszen egyetlen közös „tevékenység” határozza meg a társaságot: a várakozás. Valamire, illetve valakire várnak, aki késlekedik. A feszültség fokozódik, mindenki egyre türelmetlenebb. Az Anna Petrovnát alakító Básti Juli pedig „uralja” az első felvonást. Látszólag félvállról beszél Platonovról – hiszen mindannyian őt várják –, kérdezősködik felőle vendégeitől, lazán, könnyedén beszél rég látott barátjáról, de érezzük, hogy minden idegszála megfeszül a várakozás alatt. Mivel mindenki Platonovról beszél, a főhős anélkül is „jelen van”, hogy feltűnne a színpadon.

Mire megérkezik Platonov, már megtudjuk, hogy Vojnyicev megházasodott, Szofját vette feleségül. Platonovék érkezésével újabb feszültség támad a vidám kedvű társaság körében. Ennek nyomán a nézőben is új várakozás ébred, látva a Platonov és Anna Petrovna közötti fojtott, titkokat sejtető atmoszférát. „Emberszag! Milyen mennyei illat! Úgy érzem, mintha száz éve nem találkoztunk volna” – mondja Platonov, és innentől ő irányítja a társalgást (Platonov, 2012, 15). Látszólag a vendégekkel beszél, de valójában minden szava Anna Petrovnához szól, a pillantásairól nem is beszélve.

Platonovért rajonganak a nők, ő a társaság kedvence. Mindannyian felnéznek rá, úgy érzik, kiemelkedik közülük, különleges vonzereje mindenkire hat. Pedig kellemetlen figura: cinikus, bántóan kritikus a környezetében lévőkkal kapcsolatban, állandóan moralizál. Ascher egy provokatív, mindenkivel kötekedő, agresszív Platonovot állít a rendezés középpontjába, aki tudatában van intellektuális és férfias kisugárzásának, ám őt ez nem motiválja. A Platonovot megjelenítő, kissé hányavetin öltöztetett, borostásan ápoltalannak tűnő Balkay gátlástalanul viselkedik, ám semmiféle szexuális vonzerőt nem óhajt kimutatni. A szerelem csak pótcselekvés számára, meddő energiáinak levezetése. Megcsalhatná feleségét, a butuska, ártalmatlan Szását, aki láthatóan azért felel meg neki, mert semmiféle igényt nem támaszt vele szemben. Az azonban már ezekben a jelenetekben is felsejlik, hogy Platonov tragikuma ennél sokkal mélyebben gyökerezik.

Az I. felvonás tetőpontja Platonov és Szofja találkozása. Óriási feszültségekkel teli, önmagában is rendkívüli drámaiságot hordozó jelenet ez. Platonov játékot tervel ki, nem akarja,

hogy bemutassák Szofjának. Mégis egyre idegesebb lesz a találkozás gondolatától, s mindeközben a szerencsétlen Grekovát kíméletlenül megszégyeníti.

Platonov tréfája rosszul sül el, önmaga ellen fordul, hiszen Szofja nem ismeri fel őt. Az Ascher rendezésben ez a jelenet már-már az abszurd határát súrolja: Szofja mindenkitől Platonovka földesuráról kérdezősködik, s ezen minden vendég mosolyog, Platonov számára viszont egyre kellemetlenebb lesz ez a helyzet. „*Jaj, ismerje már fel, mert a végén még felrobban szegény a türelmetlenségtől*” – oldja fel nevetve a végsőkig fokozott feszültséget Anna Petrovna, és kacagnak a többiek is (Platonov, 2012, 31). Platonov viszont leforrázva ül. Hatalmi pozícióját a Szofjával való találkozás pillanatában azonnal elveszti. Egyre kínosabb lesz számára a beszélgetés, hiszen azzal, hogy Szofja nem ismerte fel egykori szerelmét, hiúságában sérti a tanítót. Mivel Szofja szavai szürke, jelentéktelen életére utalnak, kényelmetlen helyzetéből már menekülne is, de ahogyan korábban Grekován, most is a társaság egy másik vendégén, Petrinen vezeti le felgyülemlett indulatát. Ez a párbeszéd az előadás egyik legfeszültebb pillanata.

Platonov egyébként nem tud ellenállni a kísértéseknek, a könnyű flörtök azonban csak fellángolások, amik nem hoznak számára sem kielégülést, sem különösebb örömet, sőt, tovább mélyítik morális válságát. Ideig-óráig azonban elhiszi, hogy a nők menekülést jelenthetnek számára. Itt minden nő érte rajong, mindenki őt szereti. És minden nőnek megvan a maga célja azzal, hogy meg akarja szerezni őt. Mind akar tőle valamit: Anna Petrovna a nagy érzéki kalandot, Grekova a romantikus szerelmet, Szofja egy új, értelmesebb életet. De miért éppen ő az, akitől vágyaik beteljesülését várják? Mert a nők első látásra meglátják benne azt, ami megkülönbözteti a környezetükben élő többi férfitől: Platonovban ott a feszültség. Platonov nem elégedett, nem boldog, hiányzik neki valami. S ezek a nők mind azt hiszik, hogy Platonov az unalmas házasságával, feleségével van torkig, és ami hiányzik az életéből, az éppen az ő szerelmük.

A nők között Szofja az, aki szembesíti mostani életét hajdani, reményekkel teli terveivel. Ám aztán ő is csak mint meghódítandó nő izgatja Platonovot. „*Emlékezni jó dolog, de... nekem tényleg... végem? Istenem, ne, ne! Inkább a halál... Élni kell... még élni kell... még fiatal vagyok.*” halljuk tőle az I. felvonás végén, és tudjuk, hogy már a nő megszerzése motiválja (Platonov, 2012, 52).

Szofja először megriad, menekülne, de Platonovnak sikerül összezavarnia, és újra imponál neki a férfi, aki szintén lázban van: „*Én szerencsétlen, bárcsak lenne erőm, hogy gyökerestül kitépjem magam és önt, ebből a mocsárból.*” (Platonov, 2012, 91). Innentől Szofja már maga hoz döntéseket. Felajánlkozik Platonovnak, maga vallja be viszonyát a férjének, pár héttel

később szökni akar Platonovval. Ám a férfi erőtlen ellenkezni, képtelen az önálló döntésekre, gyenge, fáradt, beteg, már csak sodródik az árral. Nem a remény és nem a szerelem vezérli. Az új életben, de a régiben sem hisz már. Lelkiismeret-furdalás gyötri felesége miatt és amiatt, hogy a barátja feleségével folytat viszonyt. Állandóan iszik, ám egyre értelmetlenebb életén képtelen változtatni. Szofja, aki a vidéki életen kívülről érkezik, ki akarja rángatni ebből a létből, de Platonov már teljesen kimerült szellemileg is, lelkileg is, beteg és fáradt. Neki már „minden mindegy”, undorodik az emberektől, de közben a magányt sem bírja elviselni.

Anna Petrovna (Básti Juli) alakja az Ascher rendezésben is kiemelkedő. Okos, szép nő, aki szellemi társa lehetne Platonovnak. Fodor Géza dramaturg azt írja róla: *„Anna Petrovna a darab egyetlen abszolút hiteles személyisége (...) A csehovi művészet korai, nagy bravúrja ez a figura. Mert nincs benne semmi eszményítés, fölénye éppenséggel nem morális fölény. Anna Petrovna nagyon is esendő ember, tele sötét erővel, s gondolkodása sem mondható fennköltnek, ellenkezőleg: a cinizmusig gyakorlatias. (...) S mégis szuverén, nagy formátumú személyiség, aki képes vállalni önmagát és nem szorul semmiféle szerepjátásra.”* (Várady, 2006, 85) Mikor felkínálkozik Platonovnak, a férfi visszautasítja őt, mert fontos neki az asszony, ezért inkább menekül tőle.

Básti Juli játéka zseniális. A szerep önmagában is sok váltásra ad alkalmat, hiszen őt nemcsak Platonovval való kapcsolatában, hanem a többi szereplővel való viszonyában is látjuk. Básti Juli a visszautasításhoz nem szokott szépasszony önmaga előtt is leplezett megalázkodásainak, erőgyűjtésre szánt visszavonulásainak, majd egyre nyíltabb és kétségbeesettebb rohamainak egész arzenálját felvonultatja; egyszerre a buja, érett asszony és a riadt kislány sajátos keverékével, aki pontosan tudja, mit akar ettől a férfitől.

Platonov ezekre a felkínálkozó lehetőségekre – éppen dilemmájából fakadóan – nem ad egyértelmű választ, s ez a tragédiája. Ezért nem jelent egyik nő sem kiutat a számára. Ascher rendezésének egyik erőssége, hogy nemcsak Platonovot láttatja velünk plasztikusan, hanem a nőket is, akik a maguk módján éppoly frusztrált emberi lények, mint a főhős, akinek sorsa – miután tulajdonképpen mindenki megkapja, de mégis senkié – pisztolygolyóval zárul, hogy ezután már ne tudjon hűtlen lenni se önmagához, se másokhoz.

Ascher rendezésében a hangsúly az értelmiségi lét problémáján van egy átalakuló társadalomban. Platonov tanító, Vojnyicev filozófiát tanult, Trileckij orvos, Grekova vegyészkedik. Társadalmi hovatartozásuk, múltjuk, jelenük ütközik értelmiségi hivatásuk kihívásaival. Ezzel azonban aligha tudnak, s főleg nem kívánnak szembesülni.

Ascher jól érzékelteti ezt a problémát Platonov ellentmondásos figurájával is: egyfelől megelégszik az öröklött múlttal, az ezt reprezentáló sekélyes, unalmas társasággal, másfelől

viszont már látja a maga haszontalanságát, s helyzete reménytelenségét. Az események egymásutánisága folyamán a darab főhőse ennek felismerésétől eljut a tudat elviselhetetlenségéig. Mindeközben egy pillanatra sem felejthetjük el, hogy a rendezés Magyarország rendszerváltásának kezdetén születik meg, ahol az önmagát értelmezni kívánó magyar értelmiség feltehetően hasonlóan gyötrelmes poklokat jár meg. Az önmagával is meghasonlott értelmiség jelenlegi, válságos helyzetéről már nem is beszélve: a darab és ez a rendezői felfogás is sajnos igen aktuális.

A rendezés érdekessége, hogy míg az I. felvonásban szinte végig együtt van az egész társaság a színen, a továbbiakban kizárólag két-három fős jelenetekkel találkozunk. Az utolsó nagy társasági együttlét a közös vacsora, amely szinte a teljesen sötét színtéren zajlik. Minden eddig lappangó probléma felszínre tör, s kitör a botrány. Ez már nem a kezdeti vidám társaság, itt mindenki veszekszik, kiabál, hisztérikusan sír.

Szofja döntései sem egyetlen éjszaka születnek meg. Napok, hetek telnek el, míg eljut oda, hogy Platonov szeretője lesz, hogy ezt bevallja férjének és hogy elutazzon Platonovval. Mikor világossá válik számára, hogy a férfi nem fog vele menni, hisztérikus rohamot kap.

Udvaros Dorottya megrázó erővel játssza a szinte megtébolyult nő őrjöngését. Őt „csak” az elvakult, senkire-semmire nem tekintő szenvedély féktelensége vezeti, s ez tulajdonképpen taszító. Azonban mikor végképp felfogja helyzete reménytelenségét, higgadtan, tudata teljes tisztaságában lövi le Platonovot.

Az Ascher rendezte előadásnak itt azonban még nincs vége, mert most következik az élők reakciója. Anna Petrovna még próbálja itatni Platonovot, miközben a többiek dermedten állnak. Aztán kiválik a társaságból Trileckij, aki Szása öngyilkosságának hírével érkezik. Idétlen vihogással próbálja leplezni, hogy mint orvos és férfi maga is egy csódtömeg. Máté Gábor alakításában az orvos kegyetlen élvezettel szemléli Platonov szenvedését. Majd hanyagul a kanapéra dőlve számol be arról, hogy Szása az ő révén életben maradt. Közben ki-kitekint a többi vendégre, vajon mi az ő reakciójuk saját „hóstedtével” kapcsolatban. Majd kikergeti a döbrent és riadt jelenlévőket a színpadot kettéosztó üvegfalon kívülre. Szerep ez is, viselkedése hamis, hiszen tudjuk, hogy ha mindenütt ott is van, mindenütt felesleges. Ha iparkodik is néha, alapjában véve már rég föladta. Most igyekszik a középpontba kerülni orvosi és emberi minőségében, de őrá már itt sincs szükség, hiszen Platonov halott.

A zárójelenetben a tér három részre oszlik: az üvegfalon túlról bámulnak befelé a társaság tagjai, orrukat az üveghez nyomva. Bent a földön fekszik a halott. Mi, nézők pedig nézzük a bámulókat. Mindannyian elidegenedve bámuljuk a halottat, aki már nem közénk tartozik.

Habár Ascher Tamás rendezése sok tömörítéssel él, az eredeti mű szerkezetét és jelenet-építési módját teljes egészében megtartja. A háttérszereplők közül, akik nem kapcsolódnak szorosan a történethez, csak Petrin alakját hagyja meg. Ebben a rendezésben nincs szó adósságokról, birtokelvesztésről, gazdag-szegény viszonyokról: itt a szereplők érzelmi élete, érzelmi megnyilvánulásai a meghatározó téma. Mind inkább felerősödő életkudarcaik ebben fejeződnek ki. A színészi játék a szereplők viselkedésének mögöttesét, mozgatórugóit mutatja meg. Azt, ami nem hangzik el, amiről nem beszélnek, hanem ami valójában bennük történik.

Az Ascher-féle Platonov budapesti előadásán a színpad sarkosan beékelődött a nézők közé. A rendező az előadás lényeges elemének szánta nézők és színészek fizikai közelségét, mint ahogyan rendezői koncepciója is hangsúlyozni kívánta Csehov alakjainak és a kilencvenes évek magyar értelmiségének párhuzamos dilemmáit.

Antal Csaba díszletei jól szolgálják ezt a rendezői koncepciót. A nyitó színpadkép látványos, részletgazdag realizmusa még úgyszólván semleges, bármi lejátszódhatna benne. A következőkben azonban már titokzatosabb helyszíneket látunk, sokat sejtető terekkel, amelybe már sok mindent beleképzelhetünk, Platonov félelmetesen sötét odújáról nem is beszélve. „A színpadot vízszintesen kettéosztó üvegfal skizofréniát csempész a harmonikus benyomásba, a mögötte zajló, kezdetben még voltaképpen békés járkálásoknak is valami kísérteties feszültséget ad, hogy végül a már említett befejezésben a mondanivaló hordozójává lépjen elő. (Szántó 1990).

Csehov mondatja hősével: „Elpusztítottam, megöltem ezeket a gyenge nőket, akik semmiben nem vétkesek... Nem is lenne baj, ha valahogy másképp gyilkoltam volna meg őket, valami irtózatosszenvedélyből, olyan jó, spanyolosan, de én csak így... ilyen bután... oroszosan... (Platonov 2012, 191). Öt perc van még ekkor hátra a darabból és Platonov életéből; még nem sejtjük, hogy öt perc múlva ő is így, „orosz módra” végzi. Mint ahogyan orosz módra is élt. Ő, az értelmiségi. Abban a Csehov-korabeli lélekgyilkos, puhán korrumpáló stagnálásban, amelynek kortársi, mindnyájunk által megélt változata oly fantasztikusan, kísértetiesen élővé teszi Csehov világát. Az utolsó pillanatban ragadta meg Ascher Tamás a párhuzamot, amikor az áldozatok még köztünk, még bennünk vannak.” (Sándor L., 2019).

6.2 *Apátlanul*, 2014, Alföldi Róbert, Radnóti Színház

Apátlanul ('*Bezotcovscsina*') a darab eredeti orosz címe; ezt az elnevezést tartja meg Alföldi rendezése is. A generációváltás problémája Csehov korában ott gyökerezett az orosz valóságban és irodalomban. Turgenyev *Apák és fiúk* címmel írt tételregényt 1862-ben, míg

Csehov *Apátlanul* címmel tervezett első darabja 1878-ban keletkezett. Turgenyev regénye a régi és az új nemzedék találkozásának rajza volt, de saját korának szóló üzenete is jól kiolvasható belőle: érkezett egy új, helyét és hangját kereső plebejus nemzedék, amely változásokat akar. A regény nihilizmusa a darab keletkezésekor úgyszólván a levegőben van Oroszországban. Platonov nihilizmusa pedig előttünk a színpadon. „*Tanúi vagyunk apa-fiú ellentétnek és szövetségnek, apa-káromlásnak és méltatlan apaságnak több szálon és jelenetben is, a Radnóti Színház előadása mégis Platonov, valamint szerelmi célszemélyeinek egyike, a fiatal özvegy Vojnyiceva tábornokné körül forog.*” (Tarján, 2014)

Balkay Géza legendás alakításában, az Ascher Tamás által rendezett előadásban, Platonov fizikailag is gyenge lábakon áll, látszik rajta, hogy felőrlődött. Folyamatosan gyilkolja magát az alkohollal, féktelenül rohan a halálba, ami hamarosan akkor is bekövetkezne, ha nem egy pisztolygolyó okozná.

László Zsolt Platonovja esetében viszont egy fizikailag erős ember válik menthetetlenné, ledönti lábáról a gyógyíthatatlan lelki őrlődés és ronccsá válik a kor által, melyben él. Ha pedig ez vele megtörténhet, akkor ugyanez a sors aligha kerüli el a tőle tehetségtelegebb, gyengébb jellemű kortársait.

Alföldi Róbert rendezése szándékoltan arról szól, hogy a múltnak nem folytatása a jelen, s a szereplők jövője sem értelmezhető. Az apák éppúgy szálnalmasak a múltban (Platonov apja), mint a jelenben (Glagojev és Trileckij). A fiúk pedig élhetik reménytelen életüket.

Platonov megjeleníti mindazt, amitől sokan szenvednek ugyan, de képtelenek szembenézni vele. Tréfái otrombák, beszólásai bántóak, ám keserű öniróniájával arra mutat rá, hogy mindez tarthatatlan.

Egy kritika Beckett láthatatlan Godot-jával hasonlítja Platonovot. Én mégis inkább Gregersszel vonnék párhuzamot, Ibsen *Vadkacsa* című drámájából. Platonov is szembesíti az embereket a saját helyzetükkel. Ő felgyorsítja a folyamatokat, katasztrófát okoz minden fronton, s a végén meg kell halnia.

Előtte azonban őrzöng, indulataival nem tud mit kezdeni. Nem véletlen, hogy a darab díszleteleme egy kézi zuhanyozó. Amikor a szereplők már képtelenek türtőztetni magukat zuhany alá állnak. A díszlettervező Menczel Róbert a színpad közepére helyezi ezt a tusolót, ami szimbolizálja a tér kopárságát, szárazságát. Ez a zuhanyzó terepe a lehűtéseknek, a felfrissüléseknek, a rosszulleteknek, de szolgál búvóhelyül is, sőt Platonov még használja vizeldének is.

Az előadás csúcspontja Kováts Adél és László Zsolt búcsújelenete a zuhanyzófülkénél játszódik. Eláznak átvitt értelemben és szó szerint is.

A színpadkép a különböző stílusú ütött-kopott székekkel is érzékelteti a szereplők rendkívül nyomott és sivár lelkiállapotát. A kis színpadon a galéria-híd a tanítói lakást jelzi, így kitágítva a teret.

Mindezek tetejében a színpad fölött egy hatalmas óra áll, azaz jár égitestként. Hol a tényleges időt mutatja, hol irracionálisan mozognak mutatói. A „kizökkent időt” máskor a mozgó lámpák sokasága szimbolizálja, ezek az önmaguktól és egymástól is elidegenedő szereplőket pásztázzák.

Ilyen elidegenítő színpadi elem az óriási vasajtó is. Platonov ezt a vasajtót maga mögött becsapva érkezik meg a darabba. Ekkor tudatosodik bennünk, hogy az épület részét képező vasajtó az előadás szerves része. Egy díszletajtót nem is lehetne ilyen zajjal és erővel becsapni.

Alföldi igyekszik megtisztítani a darabot a száz év alatt ráakódott „csehovi hangvételtől”, mely ellen már maga a szerző is tiltakozott. Ezt a melankolikus, egynemű hangvételt Sztanyiszlavszkij alapozta meg. A Művész Színházban az ő rendezésében kerültek műsorra Csehov drámái (Három nővér, Ványa bácsi, Cseresznyés kert). Ezek a rendezések mellőzték a komikus elemeket, a tragikus hangnemet erősítették. Sztanyiszlavszkij művei líraivá váltak, mert a kegyetlen és harsány elemeket elhagyva a figyelem elterelődött a drámai csúcspontokról. Csehov úgy érezte, tönkreteszik a drámáit, és mint szerző, felszólította a rendezőt, hogy „egyszerűen és primitíven játsszák el” a darabokat.

Alföldi rendezése nem a Sztanyiszlavszij-féle rendezői látásmódot viszi tovább. Minden finomkodástól mentes a darab, a karakterek harsányak. Alföldi pontosan instruálja a színészeit, s a darabot biztos kézzel vezeti a kibontakozó tragédia felé úgy, hogy minden jelenetben képes bemutatni annak humoros és tragikus aspektusát is. A színrevitelt áthatja a már-már bizarr nevetségesség. Remek férfikaraktereket alakít Jordán Tamás a Trileckij ezredes szerepében és Schneider Zoltán a kiégett orvos fia, Nyikolaj Ivanovics figurájában. Amikor Anna Petrovna (Kováts Adél) – aki maga is kegyetlen a rajongóival – ráébred, hogy Platonov nem lesz az övé, az alkoholba menekül. Minden értelemben elázva, szétvetett lábakkal esik bele a zuhanytálcába. Kováts Adél a női praktikák széles skáláját mutatja fel a három és fél órás játékidő alatt. Meszerien alakítja az asszonyt, aki a reménykedés és magába zuhanás közti állapot minden stációját megéli, aki hol vonzóan természetes, hol frivol és ledér, aki lelkesedik, majd kétségbeesik, aki vonzó és taszító is tud lenni egyszerre. Anna Petrovna tulajdonképpen mintha hasonulna Platonovhoz. Nagy jeleneteket és kiborulásokat rendez.

Szofja újra éledő szerelme Platonov iránt a körülrajongott asszonyból szánalmas roncsot csinál. Petrik Andrea alakításából talán az a törékeny „múltbeli Szofja” hiányzik, aki Platonov egykori szerelme volt.

„László Zsolt Platonovjának viselkedése inkább menekülés, mint elszántság a változtatásra. A tragédia előtti percekben, pisztollyal a kezében kiszól a közönséghez: „Mindjárt vége!”. Azt hisszük, hogy kilépett a megformált figurából egy mondat erejéig a mi szórakoztatásunkra, de nem, ez maga a csehovi szöveg.” (Selmeczi, 2014)

Kiemelkedő színészi alakítást nyújt Schneider Zoltán az orvos szerepében. Ő nem áttatja magát hamis vágyakozásokkal, tudja, hogy élete semmivel nem jobb a többiekénél, nem is akar más lenni, a magára mért lelki sivárságot éli. Így aztán mégiscsak „jobb” korának többi emberénél.

Ebben a darabban tulajdonképpen senki nem érti a másikat: ha hangosan beszél, akkor is lényegében mindenki befelé monologizál. Megszűnt a valós párbeszéd, s átveszi szerepét a magány. Itt senkit nem érdekel igazán a másik sorsa, Platonovot az különbözteti meg a többiektől, hogy őt már önmaga sem érdekli.

Jól illeszkedik ehhez a szerzői és rendezői szándékhoz Radnai Annamária fordítása, amely elveti a korábbi fordítások patetikus, irodalmias nyelvezetét, és egyszerűsége, a hétköznapi beszéd természetességére törekszik.

6.3 *Apátlanul*, 2018, Szász János, Kecskeméti Katona József Színház

2017-ben Szász János rendezett Kecskeméten *Platonov*-ot. 2018-ban pedig Ványa bácsit. Mondhatnánk, az előbbivel előkészült az utóbbira, mint ahogyan a Platonov története is nevezhető a Ványa bácsit előkészítő Csehov színdarabnak. Az *Apátlanul* kapcsán egy interjúban megkérdezték a rendezőt, hogy ő miben látja a lényegi különbséget a két figura között. Válasza a következő volt:

„(...) *más darab, nem ugyanabban az életkorban és helyzetben írta Csehov, akinek az életútját végig lehet követni a Platonovtól a Ványa bácsiig. Platonov csupa pattanásig feszültség, rengeteg lehetőséggel, a Ványa bácsi írója már másként látja a világot, azt gondolom, hogy csalódott, és ez a nagy csalódottság van a darabban..., ahol a Platonov végződik, ott kezdődik a Ványa bácsi, ami egy állapotdarab, már nem az a hevület van benne, ami mondjuk Szofja és Platonov között van. Már nincsen annyi sansz az életre.*” (Bóta, 2017)

Szász János *Apátlanul*ja a *My way* című dallal indul, de nemur az ismert Frank Sinatra-félével, hanem Sid Vicious-féle vad feldolgozással. „And now the end is near...” – énekli Sid Vicious, gúnyosan és a megvetéssel. S ez az érzés nem csak a világnak, de önmagának is szól. Szász rendezésében Platonov menthetetlen; változtatási kísérletei, meddő szerelmi viszonyai, kötözködő, arrogáns, durva stílusa voltaképpen mind-mind a halálhoz viszik közelebb.

„A Szász János rendezésben mindent és mindenkit Platonovon keresztül látunk, a többi alakot is a vele való viszonya határozza meg.” (Urbán, 2017)

Az előadás előtt beszélgető színészek a szemünk előtt változnak civilből szereplőkké. Mint civilek ki-be járkálnak, telefonálgatnak, üdvözlík egymást majd egyszercsak már mindenki jelmezben van.

A padlót műfü-szőnyeg borítja, a nézők székei erre kerülnek. A díszlet- és jelmeztervező Gyarmati Dóra remekül kihasználja a Ruszt József Stúdió adottságait. Mindig három oldalról nézzük, mi történik, de a helyszínváltások, nézőtér-átrendezés miatt folyamatosan alakul a perspektíva. Az iskolapadok mozgatásával, a függönyök, ki-be húzásával változik a tér, aztán az utcai fényeket látjuk, a földszinten közlekedő vasúti hajtányt, majd az emeletet, ahol Platonovék laknak. A helyszín valójában mindig ugyanaz, csak kicsit átrendezve. A díszletek is az orosz mindennapi életet hivatottak ábrázolni: a számovárok, a harmónium, a nyugágyak, melyeken Csehov portréja látható.

Kocsis Pál Platonovja egyszerre ellenszenves és vonzó alak. Elnyomja a körülötte élőket, elveszi tőlük a levegőt. Majd elkezd magát sajnálni. Mégis körülötte forog az egész vidéki értelmiségi társaság. Valahogyan el tudja velünk hitetni, hogy szellemi és érzelmi szempontból nem hétköznapi személyiség.

A nők Szász értelmezésében egyáltalán nem veszélyesek, inkább boldogtalanok. Anna Petrovna (Bognár Gyögyvér) itt nem „nagyvad”, sokkal inkább a praktikus birtoklásvágy jellemzi Platonov iránti vonzalmát.

Marcz Fruzsina Szofjája a társaságból kirívó csipkeruhás elegáns nőből válik csapzott hajú, zilált asszonnyá.

Ebben az előadásban szinte mindenki alkoholistá, de leginkább Platonov, aki annak ellenére, hogy megállás nélkül iszik, mégsem tud igazán berúgni. Állandóan tudatában van annak, hogy nem ott és úgy éli az életét, ahol és ahogyan szeretné, s ahogy benne, úgy a környezetében sem történik lényeges változás.

„Kopott asztal közepén, régi kredencek a falnál, kosárban alma. Kristálycsillár fönnyel, és letört orrú szobor lenn. A különböző nemzedékek tárgyai és történetei, a semmit-nem-dobunk ki egymásra rakódó eklektikája egyszerre kelt otthonosságot, és fullaszt meg, zár be, épít egyre

áttörhetetlenebb falat. Csupa megsebzett ember él itt, régi sebeiket takargatva, az általános szeretethiányban összekapaszkodva, de leginkább tétlenül, rettenetesen unatkozva. És hogy mi mindent meg nem csinál unalmában az ember! Például sóvárog, sóvárgás közben meg rendületlenül légvárakat építget magának. Nagy érzelmi kilengések nélkül.” – írja Papp Tímea (Papp, 2017)

Az előadás tere is azt szimbolizálja, hogy sehol se vagyunk. Ahol Platonov él mindig rendetlenség, átmenetiség, bizonytalanság van.

Ebben a térben, akárcsak a szereplők életében képtelenség rendet tartani, s maga a káosz irányítja az életet. Amikor pedig már a néző is meggyőződött arról, hogy ez a szétesettség, káosz tovább már nem fokozható, a színpad az utolsó felvonásban átalakul templommá: először csak egy Jézus-freskót látunk a sarokban, aztán egyre több gyertya kerül a színpadra, s a színt mintegy ravatallá változtatja. Ezzel párhuzamosan pedig Platonov is metamorfózison megy keresztül. Szenvedése és alakja ugyan egyáltalán nem krisztusi, azonban közelgő halálának érzete, külsőleg és belsőleg is megváltozott személyisége a néző figyelmét a szenvedés egyetemes misztériumára irányítja.

6.4 *A Platonov – (Ne csak) nézd, hogy telik ez a kurva élet!*, 2019, Székely Kriszta, Budapesti Katona József Színház

A Székely Kriszta-féle rendezés alapja Radnai Annamária fordítása, melyből Szabó-Székely Ármin dramaturg a rendezővel közösen egy kamaradramát állított össze (Katona 2019). A bemutató 2019. március 8-án volt. A dramaturg a terjedelmes eredeti művet két felvonásba sűrítette. Ebből kifolyólag számtalan szereplő és jelenet „kiesik”, de a csehovi mű magja megmarad, ugyanakkor teljesen Platonov kerül a középpontba. Az eredeti cím nélküli mű hol *Platonov*, hol *Apátlanul* címmel került az idők folyamán színpadra. Székely Kriszta rendezésének címe: *A Platonov*. A határozott névelő azt sugallja, hogy nem akármiről van szó, hangsúlyos címszereplőről, aki mindegy, hogy milyen, jó vagy rossz, de egy személyiség, egy típus, aki talán nem is ember, hanem inkább már fogalom, egy jelentős fogalom.

A *Platonov*-ot a Kamrában látjuk: kis térben kell tehát nagy dolgokkal, ugyanakkor beszűkült emberekkel és mozgástérrel szembesülnünk. A nézők két oldalról veszik közre a kétszintes kis színházi teret, ahol a színészek játszanak. A vidéki Oroszország Platonovka birtoka helyett inkább egy napjainkban folyó házibuli helyszínére emlékeztet bennünket ez a tér, a (már nem egészen) fiatal, megözvegyült tábornokné, Anna Petrovna lakásában. A díszlettervező Tihanyi

Ildi színpadán körben bárpult, zsúfolásig telve italosüvegekkel, egy beépített music center, kék falak, bárszékek láthatók. A szereplők folyton alkoholhoz akarnak jutni, amiből tetemes mennyiséget fogyasztanak. A mindenféle márkás ital mellett még pár csík kokain is felszippantásra kerül. Ha nem orosz neveken szólítanak egymást a szereplők, azt gondolnánk, hogy egy napjainkban játszódó történetről van szó. Ezt az érzetet a jelmezek is erősítik. Kocsis Gergely Platonov szerepében szürke, kopott öltönyben jön-megy. Ónodi Eszter Anna Petrovnaként egy selymes, zöld nadrágkosztümöt visel, amely érzékeny kiemeli formás alakját. A többi szereplő is jelenkori divatot követi Pattantyus Dóra jelmeztervei alapján.

A kis színházi tér közepe süllyesztett, így a fent és a lent játszódó jelenetek jól érzékeltek a csoportdinamikát, és a családtagokból és többé-kevésbé barátokból álló összejövetelet, amely féktelen ivászázzá válik. Érdekes rendezői megoldás, hogy a gyorsan váltakozó jelenetek mellékszereplői némán és mozdulatlanul várnak sorukra legtöbbször a „fenti” emelvényen. Az egymást követő jeleneteket pedig hol a szereplők kimerevedett mozdulatai, hol elsötétített színtér választja el egymástól.

Már az előadás elején egyértelmű számunkra, hogy a szereplők mindegyike rajong Platonovért, vagy legalábbis valami olyasmért, amit ő képviselhetne számukra. A főhős azonban nem jelenik meg a színen rögtön, így csak a párbeszédéből tudjuk, hogy mennyire tisztelik, felnéznek rá, véleményét elfogadják, istenítik őt. Amikor azonban Platonov megjelenik, meghökkenünk. Egy sikertelen, kiábrándult negyvenes férfit látunk magunk előtt. Ez az az ember, aki valaha ígéret volt, világmegváltó terveket dédelgetett, majd otthagya az egyetemet, a közepszerűséget választotta és beleolvadt egy olyan világba, ami számára valaha elviselhetetlenek és idegennek tűnt. Ám ezekre csak néhány odavetett mondatból következtetünk, amelyek az előadás indító jeleneteiben szerepelnek. Nem tudjuk, mi a baja önmagával, nem értjük, miért bolondulnak érte a nők, az pedig főleg nem, hogy ő mit akar tőlük.

„Hogy mi ennek az embernek a karizmája, ki tudja – de cinikus közepszerűségében is van neki, ez Kocsis Gergely nagyszerű alakításában egyértelműen látszik. Talán a vívódás, hogy a látszat ellenére benne még van morál – noha emberi kapcsolataiban végig pengeélen táncol.” (Molnár, 2019) A darab már-már vulgáris és profán alcíme jól jellemezi a rendező viszonyát Csehov eredetijéhez: *(Ne csak) nézd, hogy telik ez a kurva élet!*

A Platonov 21. századi pesti szereplői megütközve, megdöbbenve ismerik fel valamikori ígéretes önmaguk romhalmazait. Már akik felismerik. Legtöbbjük ugyanis csak sodródik korának buli áradatában. Nem véletlenül kísérezőnéje Székely rendezésének a hatvanas évek Beatles száma, a *Tomorrow Never Knows*, amely hangulatával kiemeli Platonov lázadásának céltalanságát és eredménytelenségét – mégis ez az, ami megkülönbözteti őt a többiektől. Bár

lázadása eleve kudarcra ítélt, ő legalább mer lázadni: valami többre, másra vágyik, mint ami körülveszi, de ugyanakkor kritikával szemlélni önmagát. Ez az a pont a Székely-féle rendezésben, ahol a csehovi világ logikája még erőteljesebb hangsúlyt kap: a látszólag mindenki vesztét okozó Platonov tulajdonképpen mindenki áldozata is egyben. Ebben a közegben ő felesleges, s nem várhat más rá, csak a pusztulás. A 19. századi orosz irodalom egyik prototípusa, a „felesleges ember” így válik korunk bukott hőségévé az ugyancsak felesleges emberek világában. Az pedig, hogy tetemeket hagy maga után, természetes velejárója helyzetének és környezetének. Ebben a kokaincsíkos, az öntudatlanságig részeg világban megszokott a felelősségvállalás nélküli létezés. Szereplői passzív megfigyelőivé válnak saját sorsuknak, s már azt is sóvárogva figyelik, ha valakiben feltámad a vágy a cselekvésre, a másságra. Ezért lehet Platonov ennek a züllött, enervált társaságnak paradox módon a hőse, sőt a bálványa. Még akkor is, ha szókimondó cinizmusa legtöbbjüket sérti vagy éppen pusztulásba, öngyilkosságba kergeti.

Különösen összetett Platonov viszonya a nőkkel. A női alakok az eredeti drámában sokfélék és meghatározóak a főszereplő sorsának alakulása szempontjából. Székely Kriszta rendezésének nőalakjai tipizáltak, de a főszereplő számára mindannyian leginkább akadályt képezőek, s zavaróak. Bármelyiket választja is, egyikőjük mellett sincs perspektívája. Háta mögött egy beteljesületlen szerelem (Szofja) és egy feleség (Szása), akihez soha semmi nem kötötte. Kilátástalan jelenének elválaszthatatlan nőalakja, Anna Petrovna, akihez köze lehetne, aki megérthetné, felelhetné őt, maga is meghasonlott, „felesleges ember”, aki végső kétségbeesésében még Platonov szeretőjének is felajánlkozik, csak hogy véglegesen el ne veszítse őt, s maga ne maradjon. Nem véletlen tehát, hogy Platonov, aki régen udvarolt, most csábítani kezd. Szeretőjévé teszi fiatalkori szerelmét, majdnem öngyilkosságba kergeti várandós feleségét, majd a nőkkel elpusztíttatja önmagát.

Míg Csehovnál a különböző helyszínek és az érezhető időmúlás lehetőséget teremt a jellemfejlődésre, illetve -deformálódásra, addig Székely Kriszta rendezése a darab dramaturgiai és időszerkezetét is átalakítja azáltal, hogy a történetet egy napba, egy helyszínre, két felvonásba és két és fél órába szűkíti.

Ebben a térben és időben kell felmutatnia a színészeknek mindazokat a karaktereket, konfliktusokat, amelyeket Csehov művének értelmezésével meg kíván jeleníteni a Székely Kriszta. A filmszerűen egymást követő jelenetek a társaság tagjainak konfrontálódásait mutatják be. A figurák készek, jellemfejlődésre egy ilyen rendezésben aligha van lehetőségük, tehát a karakterek összetettségét más eszközökkel kell megvalósítaniuk a színészeknek. Székely Kriszta értelmezésében Platonov a jelen idejű emberi kapcsolatait fontosnak, nincs rá lehetőség megmutatni, hogy hogyan lett ilyen emberré. Mint ahogyan a szereplők is egy idősebb

korosztályt képviselnek, a 40-es éveikben járókét. Az apátlanság motívuma úgy jelenik meg ebben a rendezésben, hogy az alakok nem a maguk apátlanságával küzdenek, hanem tudják, nem lesznek támaszai az őket követő generációnak, nem lesznek követendő példák, nem tudnak tiszta, időtálló értékeket felmutatni. Az apák és fiúk egyetemes viszonyát Bán János és Gloviczki Bernát játékaival idézi a rendezés, ahogyan a hamis hagyományok állnak szemben a nihillel, a hazugságokkal.

Kocsis Gergely Platonovja teljesen megfelel a rendezői elgondolásnak. Ez a Platonov egy korántsem amorózó típusú, kopaszodó, kellőképp megviselt negyvenes férfi. Cinikusan vívódó figurája, szenvtelen modora, depressziós tétovasága sikeresen ábrázolja „korunk hősét”, a teljes identitását elvesztő férfit.

Hasonlóképp telitalálat az Ónodi Eszter megformálta Anna Petrovna is: ez a meghasonlottságában is vonzó, érzéki nőalak. A Szofját alalakító Jordán Adél leginkább egy mai követelőző hisztérikát formál: bár az így életre hívott jellem veszít annak csehovi komplexitásából, megfelelően szolgálja a rendező szándékát. Ugyancsak egy ilyen, kiüresedett, céltalan állapotnak a megjelenítője Kolja (Bányai Kelemen Barna) is, aki a csehovi orvosok nélkülözhetetlen prototípusa és egyben jól megtestesíti a 21. századi értelemiségi lét gyötrelmeit és kétségeit, mind a hivatás, mind a magánélet terén. A Nagy Ervin alakította Oszip, a lótolvaj erkölcsé megingathatatlan, a többiekkel ellentétben. Őt nem tudja Platonov becsapni. Ennek az együgyű, primitív figurának talán pont ez a titka: ő mindent valóban lát. Ő megjelenésével (katonai zubbonyra emlékeztető ruha, gondosan félrefésült haj, és így tovább) a merevséget, a rendet képviseli ebben a káoszban, ahol csak emberi roncsokat lát maga körül.

A rendező legfontosabb kérdése, hogy miért olyan vonzó a kiábrándultság?

A darab tükör és meghökkenve látja magát a néző benne. A negyvenes éveitől az ember elkezd latolgatni, „mit tett már le az asztalra”, mennyi lehet még hátra és mi fér még bele, mik azok a tervek, amiket még meg lehet, meg tud és legfőképpen meg akar valósítani. A Platonov szereplői megdöbbenve ismerik fel valamikori önmaguk romhalmazait. Tihanyi Ildi luxuslakást idéző díszlete a második felvonásban már „csatatérre” változik, párhuzamosan a szereplők lelki, érzelmi szétesésével.

Székely Kriszta Platonovja csak pusztítja önmagát és mindenkit, aki hozzá közel kerül. Az ő útja egy lehetséges csapda a férfiaknak. Nehéz, jelen korunkban még nehezebb fiúból férfivá válni. Az ilyen tivornyázásba fulladt esték alatt, amelynek a végére átszakad minden gát(lás), és mikor a pillanat hevében meggondolatlan döntések vagy lépések tömkelegébe fut bele az ember, másnap szembe kell néznie azzal, hogy felnőttként ezeknek következményei vannak. Mindenki boldogságra vágyik, de ha a tervbe már belevon egy másik embert is, akkor

már felelőssége van. Mások érzelmeivel – de a sajátjainkkal is – játszani veszélyes terep. És itt következik a Székely Kriszta rendezte saját verzió: végül mindenki Platonov ellen fordul, az elhagyott, megcsalt, megalázott nők, a megsértett barátok, férfiak, mindenki, akit tönkretett és magára hagyott Platonov. A pisztoly körbejár, hogy igazságot tegyen.

Csehov nem vádbeszédet tart, műveiben úgy beszél az emberi természet gyengeségeiről és erősségeiről, értékválságokról, az erkölcsi bomlás folyamatáról, a „gyűlölők és szeretek” kettősségről, a mély és sötét viszonyokról, hogy végig mosolyog. *„Ön azt mondja, sírtak a darabjaimon. És ezt nemcsak Ön mondja. De hát én nem azért írtam őket, hogy ilyen sírós dolog legyen belőlük. Én mást akartam. Én csak őszintén meg akartam mondani az embereknek: »Értsétek hát meg, milyen rosszul és unalmasan éltek!« Mi ezen a sírnivaló?»* (Katona, 2019) Az emberek pusztulása nem tragikus, hanem nevetséges lesz, mert saját ostobaságuk és tehetetlenségük okozza a végzetüket. A Csehov drámák tragikus olvasata máig uralkodó, mégis Székely Kriszta rendezése megmutatja a darab tragikomikus szemléletét.

És marad a kérdés: *„Miért nem élünk úgy, ahogy élhetnénk?... Elment az élet! A hajam égnek áll, amikor erre a halálra gondolok! Hogy lehetne ezen változtatni...?”* (Radnai, 2012, 90) Csehov számos mintát ad műveiben, amikkel érdemes szembenézni. Megoldást nem ad, azt a mindenkori olvasóra, nézőre, ránk, emberekre bízta. Vállaljuk fel saját érzelmeinket őszintén, és keressünk valódi célt az életünknek? Bátran változtassunk rajta, ha szükséges, akár konfliktusok árán is? Vagy erőtllenül éljük tovább felszínes, ambíciók nélküli életünket, mert fáradtak vagyunk mi is a változásokhoz? A csehovi kérdés így örök kérdés marad, a tükörben bárki megnézheti magát.

7. Platonov, mint vizsgadarab

7.1 Korábbi vizsgaelőadások

A Színművészeti Főiskolán először Horvai István (Előadás-adatlap, 2023p) rendezett Platonovot 1978-ban Dörner György, Jakab Csaba, Bán János, Frajt Edit, Kovács Krisztina, Görbe Nóra főszereplésével. Az 1978-as, „fergeteges sikerű főiskolai előadást” – így idézte fel a Színház című folyóirat: *„Színpad nélküli szobában ültek olyan szoros testközelségben a nézők és a szereplők, hogy a játék közben szinte integrálódtak: aki beszélt, cselekedett, csak egy volt a jelenlevők közül, valami esetleges kiválasztódás alapján szólalt meg éppen ő, s nem a mellette helyet foglaló néző. Következésképpen az elhangzó szóért, az elkövetett mozdulatért érzett felelősség is*

közös volt: a publikum nem hessegethette el magától egykönnyen Platonov jelenvalóságát.” (Balogh 1981, 2)

Horvai főiskolai rendezésének különlegessége volt, hogy az egyik változatban Dörner György játszotta Platonovot, Jakab Csaba Vojnyicevet, a másik változatban viszont szerepet cseréltek, hasonlóképp történt ez Szofja és Grekova szerepe esetében is, amelyet Kovács Krisztina és Görbe Nóra játszott felváltva. Anna Petrova szerepében pedig hol Frajt Edit, hol Pataki Erzsébet volt látható. Így lényegében két különböző felfogású előadás született, annak ellenére, hogy a többi szerep állandó volt.

1999-ben is bemutattak a főiskolán egy vizsgaelőadást a *Platonovból* Lukáts Andor (Előadás-adatlap, 2023q) rendezésében.

2001-ben Rusznyák (Előadás-adatlap, 2023r) a marosvásárhelyi főiskolán készített vizsgaelőadást a darabból (Előadás cím nélkül). Itt csak a fiatalok történetére koncentrált. A főszereplőkön kívül csak Oszip és az ifjú Vengerovics jelenik meg az előadásban. A kaposvári változatban Rusznyák több figurát hagyott meg az idősebbek közül. Marosvásárhelyen az életképi figurák elhagyásával lényegében kamaradarab jön létre, amely elsősorban a szereplők közti szerelmi bonyodalomra koncentrált. Telihay Péter szegedi előadásához hasonlóan a marosvásárhelyi produkció is tágitani, sőt szétfeszíteni igyekszik a darab kínálta realista színpadi építkezésmód kereteit (amelyet korszerű játékkal tölt ki a Katona produkciója). Rusznyák Gábor egyrészt fölerősíti a groteszk elemeket, másrészt hangsúlyozottabb szerepet szán a hangulati elemeknek; ezek megteremtésében különösen a zenei motívumoknak van kulcsszerepük. Például többször visszatér a Moszkva-parti esték dallama, amely majd az első felvonás záróképében teljeseedik ki. Előbb csak a három férfi kezd el inni, de aztán előkerülnek a vodkásüvegek, mindenki kezébe jut egy-egy darab. Közben megszólal a Moszkva-parti esték dzsesszesített, nekivaduló változata, amelyre általános táncolás, duhajkodás, örömködés kezdődik. Beindul a gátlásokat levetni igyekvő buli, amelyben mindenki szabadulni próbál a frusztráltságától. Rusznyák itt szabadon gondolja tovább a szituációt. Ez az előadás más hangsúlyos pontjain is megtörténik. A játékötletek többször merészen elszakadnak a valóságos helyzettől, azokat asszociatív módon építik tovább, önálló értékű, sokszor szürreális jeleneteket bontanak ki belőlük.

2003-ban a budapesti színművészeti főiskolán Szász János készített vizsgaelőadást a *Platonovból* (A szereplők: Czukor Balázs, Fenyő Iván, Gál Kristóf, Máthé Zsolt, Mészáros Béla, Száraz Dénes, Vajda Milán, Járó Zsuzsa, Jordán Adél, Kovács Patrícia, Péter Kata, Szandtner Anna). (Előadás-adatlap, 2023s)

7.2 Botos Bálint korábbi *Platonov* rendezése

„Egy hanyatló világ ez, amit a szereplők érintkezése rajzol ki, ahogyan elcsúsznak egymás mellett.” (Kovács 2019).

Botos Bálint Nagyszalontán született, ott nőtt fel. Marosvásárhelyen színészetet, majd Kolozsváron rendezést tanult. Dolgozott a Râmnicu Vâlcea-i Anton Pann Színházban, a kolozsvári Vároterem Projekt nevű független társulatnál és a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színházban, mindezek mellett pedig óraadó tanár a kolozsvári Babes–Bolyai Tudományegyetem Magyar Színházi Intézetének színművész szakán.

Rendezői tevékenységének egyik meghatározó eleme, hogy a színházat a gyakorló színész szemszögéből is látja. Legtöbbet a Nagyvárad Szigligeti Színházbandolgozik, s a magyar színházi hagyományok mellett rendezőként nagy hatással van rá a román színház nyitott, nagy hagyományokkal rendelkező világa is. Művészileg egyik meghatározó képviselője annak a fiatal színházi generációnak, amely magában hordozza a 80-as években felnőtt kelet-európai lét minden útkeresését, társadalmi és önértelmezési kínját. Olyan átmeneti generációnak tartja saját nemzedékét, amely nehezen találja a stabilitást a jelenben: *„Azt tudjuk, hogy merre nem szeretnénk menni, de hogy merre kellene kanyarodnunk, azt nehéz eldönteni. Ugyanakkor nagy kihívás eldönteni, hogy miként viszonyuljunk az örökségünkhöz.”* – mondja korosztályáról az Apátlanul 2018-19-es műsorfüzetében (Fazakas, 2018).

„Ez a küszködés erősen megjelenik ebben a darabban és magában Platonovban is. Azt hiszem, ő el akarja vágni a gyökereit, a harag és a düh hajtja, és éppen így lesz a múlt rabja, a hatalmas érzelem odaláncolja a múlthoz. Nem talál olyan csatornát, ahol megmutatkozna a tehetsége, amelyen keresztül valamit létrehozhatna. Nem tud felnőni, s ezért a gyermeke apjává sem válhat.

Ez a jelenség nem ritka napjainkban sem, sőt talán egyre erősödő folyamat ma is (...) Az utak hiánya olyanszerű kapaszkodáshoz vezethet, mint az Apátlanulban: amennyiben nincs semmi, ami a figyelmet elfordítja önmagunkról valami felé, amibe belefeledkezhetünk, ahol a szenvedélyeink építő erővé válnak, mi marad? Megpróbálhatunk például valaki másban értelmet keresni, rohanni szerelmek után, de ez egy olyan örvény, aminek minden köre egyre mélyebbre húzza az embert. A szerelemben nem lehet menekülve belépni.” (Uo.)

A talán szokatlanul hosszú idézet két fontos elemére mutat rá a rendezői értelmezésnek: a férfi-identitás és a szerelem szerepe múltban és jelenben. Platonov válságáról több helyütt is mint a jelenünket meghatározó egyetemes problémáról beszél. Platonovot az őt körülvevő világ passzivitása, tehetetlensége, és saját önemésztő, önpusztító életformája odáig juttatja, hogy

végül csak ígéret marad, semmit sem visz véghez. Nem csak környezete, de önmaga számára is elviselhetetlenül terhekké válik, mert szertefosztatja mindazt az illúziót, amit generációja? táplált önmagával kapcsolatban. Egy olyan generáció, amely a múltjával már szakítani kényszerült, de a jelenhez még nem nőtt fel, arra még nem áll készen, azzal nem tud szembesülni. Ezért válik tradicionális értelemben értelmezhetetlenné Botos rendezésében a férfi-női viszony is. Az erős, tettekre kész férfi mítosza a Platonov-jelenséggel darabjaira hullik, s ezzel együtt a női szerepkörök is teljességgel átértelmeződnek. Botos értelmezése szerint Platonov zuhanása közben a nőkbe kapaszkodik és magával rántja őket. A nők tehát csak mentőövek számára. Itt nincs szó igazi szerelemről, csak menekülésről.

Rendezői ars poeticáját egy 2020-as interjúban foglalta össze legmarkánsabban:

„– *Semmiképpen nem szeretném az ötletek jogát kizárólagosan sajátomná tenni. Mekkora veszteség volna. A kollégák, akikkel együtt az előadást felépítjük, sokszor ragyogó ötletekkel járulnak hozzá a közös munkához. Nem is beszélve azokról az ötletekről, amelyek a színészi ösztönből születnek, teljesen spontán módon, nagyon sok próba folyamán.*” (Molnár, 2020)

A Platonovot *Apátlanul* címmel 2014-ben rendezte először a Nagyváradi Szigligeti Színházban. A választással kapcsolatban, mint ahogy ezt más rendezésekről szólva is hangsúlyozta, nagyon fontos volt számára az intuíció, és az, hogy a darab üzenete megérintse.

„(...) *Csehov egy régi szerelem. Számomra ő az egyedüli, aki képes nagyon mély emberi drámákat, fájdalmakat, dühöket, félelmeket mozgatni úgy, hogy közben nem tűnik el a mosoly az arcáról. Egyféle ironikus humanizmus hatja át az egész életművét, főként a színműveit, amelyeknek zseniális humora is. Az intuíció persze mindig személyes okokból is ered. Személyesen kapcsolódom több témához is, ami ebben a szövegben megjelenik (...).*” (Uo.)

Rendezői eszköztárát a nagyváradi rendezés esetében a minimalizmus jellemzi. A tér szinte üres. A közönség csak a színészt látja, az eszköztelen embert, s így csak annak viselkedésére, pszichés villanásaira fókuszál. Az előadás ettől válik ember- és nem látványközpontúvá, s párhuzamosan ezzel természetesen színészközpontúvá is.

7.3 A kaposvári *Platonov* vizsgaelőadás a diák-színész szemszögéből (ön-interjú)

Mit mondott a rendező a darabválasztással kapcsolatban?

Mivel nem volt végtelen sok időnk, és mert párhuzamosan két diplomaelőadás készült, ezért a rendező úgy látta célszerűnek, ha egy olyan darabhoz nyúl, amit kívül-belül tüzetesen ismer.

Hogyan fogadta az osztály a rendező választását? Mennyire éreztétek „testhezállónak” a darabot, a szerepeket?

Az egyik osztályfőnökünk, Uray Péter hívta meg hozzánk Botos Bálintot, miután látta a nagyváradi Szigligeti Színház-féle *Lila ákác* rendezését. Az osztályunk már azelőtt is ismerte a rendezőt, mielőtt elkezdtek volna próbálni a *Platonov*-ot, ugyanis a próbafolyamatot megelőzően volt egy egyhetes kurzusunk Bálinttal, ahol színészmesterség tréninget tartott nekünk, illetve elkezdtünk a *Platonov*-ból is néhány jelenettel foglalkozni. Ezen felül Bálint két előző előadásunkat is eljött megnézni, tehát volt alkalma minket megismerni, mielőtt kiosztotta volna a szerepeket és nekikezdtek volna a munkának.

Nem volt bennünk félelem azzal kapcsolatban, hogy mennyire testhezálló a darab vagy hogy karakterek mennyivel idősebbek nálunk, illetve, hogy egy adott szereplő „hol tart” az életben az őt eljátszó színészhez képest. Tudtuk, hogy ha érzékenyen kezeljük azt a kapcsolatrendszert, ami benne van a darabban, ha megértjük, hogy valójában miről beszélgetnek ezek az emberek, mit, hogyan és miért tesznek, ha átlátjuk a jelenetek mögött rejlő motivációt, akkor az már egy jó kezdet tud lenni egy előadáshoz.

Milyen élményeitek voltak a darab olvasásakor? Hogyan fogalmaztátok meg a darab üzenetét?

A Radnai Annamária-féle fordítást használtunk, amit már elég erősen meghúzva hozott el hozzánk Bálint. Még így, első olvasásra is éreztük, hogy ez egy nagyon nehéz anyag. Később még tovább húzott a szövegből Bálint, de még így is háromórás lett az előadásunk. Visszatérve az olvasópróbára, ami érdekes volt, hogy sokat nevettünk. Szívszorítóan sok humorforrást lehetett felfedezni a szereplők drámai, szenvedő, küszködő mondatai között. Azt hiszem, a darab üzenetével kapcsolatban nem fogalmaztunk meg semmit. Vagyis legalábbis nem erre koncentráltunk. Hagyományos módon csináltunk színházat, ahol a legfőbb célunk hús-vér emberek ábrázolása volt, a lehető legemberibb és leghitelesebb módon. A célunk az volt, hogy ne ábrázoljunk valamit, hanem azok a dolgok, amik megtörténnek a darabban, történjenek meg velünk, bennünk. Ilyen szempontból is nagyon fontos állomása volt ez a tanulmányainknak, hiszen nem egy rendezői koncepciót kellett végrehajtanunk, hanem egy teljesen színészcentrikus munkafolyamat részesei lehettünk.

Miről beszélgettetek a rendezővel a darab elolvasása után?

Bálint elmondta, hogy ő nem a rendezői képességeit szeretné most megmutatni a közönségnek. Hiszen ez nem egy kőszínházi előadás, ahol rengeteg mindennek meg kell felelni. Stílus, nézői igény, pénzügyi dolgok stb. Ez egy vizsga, egy diplomamunka, ami rólunk szól. A célunk nem egy hagyományos értelemben sikeres előadást létrehozni, hanem, hogy mi tudjunk profitálni belőle.

Hogyan fogadta az osztály a (kettős) szereposztást?

Muszáj volt két szerepet is megosztva játszani. Platonovot, illetve Anna Petrovna szerepét. Erre egyrészt azért volt szükség, mert nagyon nagyívű szerepek, másrészt pedig sok „kisebb” szereplőt kihúztunk az előadásból, aminek az oka főleg az volt, hogy három óránál tényleg ne legyen hosszabb az előadásunk, illetve, hogy mindenki kapjon olyan szerepet, amiben meg tudja mutatni a képességeit. A megosztott szereplők között, hogy ki melyik felvonásban játszik, azt a második olvasópróba után döntötte el a rendező.

Szöveg/ zene/ díszlet/ jelmezek/ mozgás? Milyen elvek mentén kerültek kialakításra?

A díszletünk a lehető legminimálisabb volt. Egy letisztult, steril játékteret alakítottunk ki magunknak, ahol két széksor, egy hűtő, és néhány színpadi emelvény volt. Ez volt a cél. Bálint nem akart semmit sem látvánnyal megoldani. Itt alapvetően tényleg csak az embereken volt a hangsúly, és hogy ők mit csinálnak, gondolnak, cselekszenek. Személyes véleményem szerint a legnehezebb és a legcsodálatosabb „megoldás” az ilyen. A néző nem kalandozhat egy pillanatra sem el egy-egy díszletelemen, fényhatáson, vagy valamilyen színpadi trükkön, látványosságon. És a színész számára is ez a lehető legnagyobb kihívás. Az összes figyelem csak rá összpontosul. Ott nem lehet hazudni, mert „lebukik” a színész.

A jelmezek a nyolcvanas évek világát fémjelezték. Ezek kiválasztásában, kivitelezésében segítségünkre voltak egyetemünk végzős látványtervező hallgatói.

Rengeteget kísérletezett zenékkal Bálint, de csak a próbafolyamat vége felé. Ezek főleg atmoszférateremtő és hangulatfestő zenék voltak. De nagyon fontosnak tartom kiemelni, hogy addig nem próbáltunk zenére, amíg mi és a rendező azt nem érezte, hogy ez a jelenet már „megvan”. Ugyanis nagyon könnyen bele lehet esni abba a hibába, hogy a zene „megsegíti” a színészt. De ez félrevezető tud lenni véleményem szerint. Ha valami meg tud születni zene nélkül, a puszta színészet által, utána érdemes csak külső (zenei) segítséggel megtámogatni egy jelenetet.

Az előadásban nagyon fontos szerepet játszott a fizikalitás. Mivel látványvilága minimalista volt, ezért nagyban épített a rendező a mozgásunkra. Magas intenzitással próbáltunk, a teljes idegrendszerünk igénybevételével. Ezáltal tudott kialakulni az előadás mozgékony-sága, fizikális világa. Először nehéz volt elképzelni egy majdnem „üres” térben egy ennyire szöveg-centrikus darabot. Veszélyesnek tűnik színész szempontból. Vajon nem lesz-e unalmas? Elég érdekesek tudunk-e lenni ahhoz, hogy így is fent tudjuk tartani a figyelmet? Ilyen és hasonló első körös kérdések jelentek meg bennem. Ha azonban tudott működni a figyelem a partnerekkel, ha próbán nem magunkat figyeltük, hanem elkezdtünk létezni a jelenetben és képesek voltunk hatni a másokra, akkor nagyon meglepő dolgok születtek meg mozgás/fizikalitás terén is. A rendező sosem akart ránk erőltetni semmilyen mozgást. Amit mi, a szereplők szültünk meg közösen a próbák során, azt csiszoltunk folyamatosan.

Mi volt a rendező eredeti elképzelése a rendezéssel kapcsolatban?

A rendező a viszonyrendszerek kiépítését találta a legfontosabbnak. De ebben nagyon nagy segítségünkre volt az az egyhetes kurzus, amit előtte eltöltöttünk vele. Megértettük, és elkezdtük megérezni, hogy mi az, amit ő a legfontosabbnak talál a színházban, hogy mi lehet a színjátszás magva, és hogy egyáltalán mi az a stílus, amit ő képvisel az előadásaiban.

Hogyan zajlottak a próbák? Az eddigi tapasztalatainkhoz képest mi volt más a Csehov darab esetében?

Egy héten keresztül nem is álltunk fel az asztaltól. Csak elemeztünk. Bálint nagyon felkészült volt, tudta az egész szöveget. Később a próbák során sűgőként is szolgált, kezében példány nélkül, annyira az övé volt az anyag. Ahogyan mi sajátítottuk el próbáról próbára színészi-leg az anyagot, ő ugyanígy tett, csak rendezőként. Mindig belőlünk építkezett. Amit épp egy próbán látott, amilyen állapotban voltunk, ő ahhoz tudott hozzányúl-ni. Azt mindenesetre megtanultuk tőle, hogy mindig százszázalékos intenzitással próbáljunk. Máshogy nincs értelme. Ez komoly mentális felkészültséget igényelt, nemcsak a próbán, hanem azon kívül is. Volt olyan, hogy egy hosszú jelenetnek az első 10 másodpercét próbáltuk két órán keresztül. Előfordult az is, hogy csak azt próbáltuk hosszú időn keresztül, hogyan megy oda az ember a partneréhez. Hogy hogyan lép be egy bizonyos ember aurájába, attól függően, hogy milyen a viszony. Rengeteg sok segítséget és technikát kaptunk ahhoz is, hogy hogyan teremtsünk kontaktust a partnerrel.

Arra is felhívta a figyelmünket, hogy az orosz emberek mentalitása más, mint a miénk. Sokkal magasabb hőfokon égnek a hétköznapijaikban, mint mi, szenvedélyesebbek, temperamentumosabbak a mindennapjaikban. Ez még jobban ösztönzött bennünket arra, hogy erősebb intenzitással, feszültebb idegrendszerrel próbáljunk. A rengeteg elemzés, ami a próbákat megelőzte segített is minket ebben. Bálint nagyon pontos letisztultsággal értette – értelmezte a darabot, de nem hagyott ki bennünket belőle. Érdekelte, hogy mi mit gondolunk, hiszen, ahogy említettem, belőlünk építkezett. Ha elkezdtünk rossz értelemben véve „színészkedni”, azonnal észrevette. Ha nem figyeltünk a partnerre és magunkban játszogattunk, azonnal visszajelezte. Ha nem működött az a viszonyrendszer, amit kielemeztünk, ő azonnal látta. Napi 8–10 órát próbáltunk. Mégis az a módszer, hogy mindig a partnerre kellett figyelni, és arra, hogy az értelmezett szöveg milyen állapotba helyez minket, és mi nem csak eljátsszuk az állapotot, annyira meghatározó volt, hogy nem éreztünk fáradságot vagy motivátlanságot egy-egy ilyen 10 órás próba után. Nem váltunk önismétlővé. A próbák folyamán a figyelem és a kiélesedett idegrendszer által úgy éreztük, hogy élővé tudnak válni a jelenetek újra és újra. Tudtunk hatni a partnerre és mindig új dolgokat tapasztalni vagy észrevenni, akár úgy is, hogy ez formailag nem változtatott a jeleneten. Talán ez volt a kulcsa annak, hogy elkerüljük az „általános színjátszást”.

Milyen visszajelzéseket kaptatok?

Az előadást összesen háromszor tudtuk eljátszani. Mindig másmilyen kritikát és visszajelzést kaptunk. Tudtuk, hogy nagyot kockáztatunk ezzel az előadással. A hossza, a díszlet sterilitása, a nagyon sok verbalitás csak a színészi játékokra összpontosítva önmagukban is kockázatosak. Éreztük, hogy ez nagyon meg fogja osztani a közönséget, s ez így is lett. Voltak tanárok, rendezők, civilek, akiket úgymond „ledobott” magáról az előadás. Hosszúnak, unalmasnak tartották, vagy színészileg akadtak kifogásaik, hiányérzetük. De voltak emberek, akiket nagyon be tudott szippantani az előadás, és végig tudtak koncentrálni, fenntartani az érdeklődésüket, együtt érezni bizonyos figurákkal, sodródni az előadással. Megosztó lett, amit tudtunk és be is vállaltunk. Olyan esetleges rizikókkal is, mint hogy lehetnek benne olyan részek, amik még nincsenek annyira kiforrva, mint más jelenetek, életkori sajátosságunkból vagy színészi tapasztatlanságunkból kifolyólag.

Azt éreztük, hogy mind a három előadás más volt. A különbségek nem a formaiságból, hanem belső érzetektől, pillanatnyi állapotból, koncentráltaságból, kiélezett idegrendszerből fakadtak. Azt mindannyian tudtuk, és a rendező is tudatta velünk, hogy ha nem teszünk bele

megfelelő energiát, intenzitást, spontaneitást, és az élményérzetre való törekvést, akkor elúszik az előadás.

8. Összegzés

Dolgozatom a választott rendezések bemutatásával igyekezett kellőképpen reprezentálni a magyarországi *Platonov* rendezések széles skáláját. Igyekeztem bemutatni, hogy Csehov korai, sok tekintetben lezáratlan, befejezetlen darabja nem csak magában rejti a csehovi dráma összes attribútumát, de lehetőséget is ad a rendezőknek arra, hogy a darab egyéni interpretációját megvalósíthassák értékrendszerük és mondanivalójuk függvényében, anélkül, hogy a dráma eredeti struktúráját és üzenetét figyelmen kívül hagynák.

A *Platonov*-értelmezések vizsgálata alkalmas arra, hogy a jövőbeli Csehov-értelmezések alapjául szolgáljon: a darab dramaturgiai összetettsége, értelmezésbeli variánsainak ismerete remek kiindulópontul szolgálhat a színészeknek és rendezőknek egyaránt, így nekem magamnak is a Csehov-életmű további darabjainak tanulmányozásához.

9. Felhasznált irodalom

- BÓTA Gábor (2017): „*Túl vagyok sok mindenen*” – interjú, Pesti Műsor (online), 2017. 12. sz. <https://www.pm.hu/printit.php?id=10016> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- BALOGH Tibor (1981): *A negatív létezés mutatója*. Színház, 14. évf. 7. sz., 1–4. pp.
- BÍRÓ Kristóf (2008): *Az Örkény Színház Apátlanul előadásának elemzése*. Ellenfény, 2008/3. sz. <http://www.ellenfeny.hu/index.php/archivum/2008/3/811-vegiatekok?layout=offline> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- CSÁKI Judit (2019): *Mene, tekel, ufarszin*. (A Katona A Platonov-előadásáról). Revizor a kritikai portál, 2019.03.10. – <https://revizoronline.com/hu/cikk/7796/csehov-a-platonov-katona-jozsef-szinhaz> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- CSEHOV A.P. (2021), Chekhov's Letters by Edited by Radislav Lapushin & Contributions by Carol Apollonio. Maryland: Lexington Books 368. p., idézi : <https://katonajozsefszinhaz.hu/43002-csehov-platonov> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- DÉZSI Fruzsina – NAGY Klára (2019): *Saját képmásunkra. Kommentlanc A Platonov – (Ne csak) nézd, hogy telik ez a kurva élet! című előadásáról – Katona József Színház*, Budapest. Színház.net, 2019. május – <https://szinhaz.net/2019/07/28/dezsi-fruzsina-nagy-klara-sajat-kepmasunkra> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023a, OSZMI Adattár – <https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/OSZMI85659> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023b, OSZMI Adattár – <https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/display/manifestation/OSZMI473092/fb506b89-4c58-428c-ab52-43c142910a74/solr/0/24/0/4/score/DESC> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023c, OSZMI Adattár – <https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/display/manifestation/OSZMI473063/161ea271-354f-4c23-a1b4-de90598427d5/solr/0/24/0/3/score/DESC> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023d, OSZMI Adattár – <https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/display/manifestation/OSZMI97780/095fb47f-c103-4a56-a54d-ec60e267cd75/solr/0/24/0/4/score/DESC> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023e, OSZMI Adattár – <https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/display/manifestation/OSZMI34314/75aff207-36fb-4a0e-8824-a9931e1d7f31/solr/0/24/0/1/score/DESC> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]

- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023f, OSZMI Adattár –<https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/display/manifestation/OSZMI44065/d5ac5e62-7f24-495c-ad81-76c7fe7ee7bf/solr/0/24/0/1/score/DESC> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023g, OSZMI Adattár –<https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/display/manifestation/OSZMI44065/d5ac5e62-7f24-495c-ad81-76c7fe7ee7bf/solr/0/24/0/1/score/DESC> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023h, OSZMI Adattár –<https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/display/manifestation/OSZMI50414/6db934b2-1446-4461-98fc-c9c635399a74/solr/0/24/3/4/score/DESC> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023i, OSZMI Adattár –<https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/display/manifestation/OSZMI66068/a81c1052-3bcb-48b0-9c98-91e351958154/solr/0/24/0/1/score/DESC> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023j, OSZMI Adattár –<http://resolver.szinhaztortenet.hu/collection/OSZMI103497> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023k, OSZMI Adattár –<http://resolver.szinhaztortenet.hu/collection/OSZMI103568> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023l, OSZMI Adattár –<http://resolver.szinhaztortenet.hu/collection/OSZMI71830> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023m, OSZMI Adattár –<http://resolver.szinhaztortenet.hu/collection/OSZMI396497> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023n, OSZMI Adattár –<http://resolver.szinhaztortenet.hu/collection/OSZMI106594> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023o, OSZMI Adattár –<http://resolver.szinhaztortenet.hu/collection/OSZMI109292> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023p, OSZMI Adattár –<http://resolver.szinhaztortenet.hu/collection/OSZMI51116> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023q, OSZMI Adattár –<http://resolver.szinhaztortenet.hu/collection/OSZMI48547> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023r, OSZMI Adattár –<http://resolver.szinhaztortenet.hu/collection/OSZMI102064> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- ELŐADÁS-ADATLAP, 2023s, OSZMI Adattár –<https://port.hu/adatlap/szindarab/szinhaz/slussz/directing-7193> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]

- FAZAKAS Márta (2018-2019): *Menekülni a szerelembe* – beszélgetésmozaikok Botos Bálint rendezővel. In: Fazakas Márta (szerk.): *Apátlanul* (műsorfüzet). Szigligeti színház, Nagyvárad. 2018–2019. évad. – https://issuu.com/szigligetiszinhas/docs/apatlanul_musorfuzet [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- FERENCZ Zsuzsa (2014): *Amikor Godot eljön*. 168 óra, 2014. június 19.
- FILMADATLAP 2023, IMDB Adattár
https://www.imdb.com/title/tt6243932/?ref=fn_al_tt_1 [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- FINKE, Michael C. (2021): *Freedom from Violence and Lies: Anton Chekhov's Life and Writings*. London: Reaktion Books. Ltd., 256. p.
- GAJDÓ Tamás (szerk.) (2001): *Magyar Színháztörténet II. 1873–1920*. Budapest: Magyar Könyvklub—Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, 1066. p.
- GEREBEN Ágnes (1980): *Csehov világa*. Budapest: Európa Kiadó, 314. p.
- GEROLD László (2004): *Egy pojáca és a nők*. Ellenfény, 2004/7. sz. http://www.ellenfeny.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1556:egy-pojaca-es-a-nok&catid=73:2004/7.&Itemid=173 [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- HEGEDÜS Géza: *Világirodalmi Arcképcsarnok*, Arcanum, é.n. – <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/IrodalmiArckapcsarnok-hegedus-geza-irodalmi-arckepcsarnok-1/vilagirodalmi-arckepcsarnok-9B9/anton-pavlovics-csehov-18601904-1011/> [Utolsó letöltés: 2023.05.01.]
- Katona 2019. A Platonov (az előadás a Katona József Színház honlapján: <https://katonajozsefszinhas.hu/43002-csehov-platonov> [Utolsó letöltés: 2023.05.03.]
- KOLTAI Tamás (2014): *Hidegzuhany*. Élet és Irodalom, LVIII. évf., 24. sz. – <https://www.es.hu/cikk/2014-06-13/koltai-tamas/hidegzuhany.html> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- KOZMA András (2019): *Nagyon vigyázz! Anton Pavlovics Csehov és a Meggyeskert*. Nemzeti Magazin, 2019, VI. évfolyam, 6. sz. URL: <https://nemzetiszinhas.hu/magazin/2019/02/nagyon-vigyazz-anton-pavlovics-csehov-es-a-meggyeskert> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- KOVÁCS Bea (2019): „Amit rendezés közben megélek, az a legsűrűbb idő” – Botos Bálint rendezővel Kovács Bea beszélgetett. Játéktér, 2019.07.07. – <https://www.jatekter.ro/?p=29942> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- KUTSZEGI (2019) Csaba: *Korunk hősei*. Dunszt Kultmag, 2019. március 27. – <https://dunszt.sk/2019/03/27/korunk-hosei/> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]

- LÁSZLÓ Zoltán (1990-2010): <http://www.literatura.hu/irok/real/csehov.htm> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- LENGYEL György (1970): *A színház ma*. Budapest: Gondolat Kiadó, 517. p.
- LEVENDEL Júlia (1995): *Lemerülés*. Budapest: Image Nyomda Kft., 237. p.
- MÉSZÁROS Tamás (1981): *Magam vagyok az akadály – Csehov-bemutató a Pesti Színházban*. Új Tükör, 1981.04.26.
- MOLNÁR Judit (2020): *Rend lehet a lelke a rendezésnek is – Botos Bálint fiatal rendező jövőbeni terveiről, a színházi közös munka árnyalatairól* – Krónika online, 2020. december 5. – <https://kronikaonline.ro/kultura/rend-lehet-a-lelke-a-rendezesnek-is-n-botos-balint-fiatal-rendezo-jovobeni-terveiről-a-szinhazi-kozos-munka-arnyalatairól> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- MOLNÁR Zsófia (2019): *Gyermekké tettél*. Élet és Irodalom, LXIII. évf., 13. sz., 2019. márc. 29. <https://katonajozsefszinhaz.hu/43164-gyermekke-tettel-elet-es-irodalom> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- NÁNAY István (1999): *A színpadi rendezésről*. Budapest: Magyar Drámapedagógiai Társaság, 174. p.
- PAPP Tímea (2017): *Az idő teszi ezt*, Színház, 50. évf. 5. sz., 32–33. pp.
- PETERDI NAGY László (1975): *Csehov színháza*. Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 322. p.
- PETERDI NAGY László (2004): *Gitár meg házitücsök*, Liget, 2004 november URL: <https://ligetmuhely.com/liget/peterdi-nagy-laszlo-gitár-meg-hazi-tucsok/> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- Platonov (2012) RADNAI Annamária (2012): *Apátlanság- DLA Disszertáció*, illetve teljes műfordítás, Budapest, Színház- és Filmművészeti Egyetem Doktori Iskola 2012. – http://szfe.hu/wp-content/uploads/2016/09/radnai_annamaria_forditas.pdf [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- RAYFIELD, Donald (2000): *Anton Chekhov: A life*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 674. p.
- SÁNDOR L. István (2018): *Csupa félresiklott élet?*. Ellenfény, 2018/7. sz. – <http://ellenfeny.hu/index.php/archivum/2018/2018-07/5126-csehov-platonov-magyar-eloadasok> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]

- SÁNDOR L (2010). István: *Játsszunk! Csehov: Platonov – Maladype Színház*. Ellenfény, 2010/10. sz. – <http://www.ellenfeny.hu/index.php/archivum/2010/10/3011-jatsz-szunk> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- SÁNDOR L. István (2019): *Magyar Platonovok*. Ellenfény, – <http://www.ellenfeny.hu/index.php/fokuszban/multidezo/5046-csehov-platonov-magyar-eloadasok> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- SÁNDOR L. István (2004): *Platonov-problémák*. Ellenfény, 2004/3. sz. – <http://www.ellenfeny.hu/index.php/archivum/2004/3/1508-platonov-problemak> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- SELMECZI György (2014): *Platonov világa Alföldi és Menciai színpadán*. Criticai Lapok, 2014. 7–8. sz., 17–18. pp.
- SŐREGI Melinda (2000): *Platonov – a játékos*. Criticai Lapok, 2000. 6. sz., 6–7. pp.
- SZÁNTÓ Judit (1990): *Gyilkosságok – orosz módra*. Színház, 23. évf. 8. sz. 1990. augusztus, 3–33. pp.
- SZTANYISZLAVSZKIJ (1988): *A színész munkája*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 609. p.
- TARJÁN Tamás (2014): *Nem lehet elutazni*. Színház.net, – <http://szinhaz.net/2014/05/28/tarjan-tamas-nem-lehet-elutazni/> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- URBÁN Balázs (2017): *Négy és fél*. Színház.net, 2017. október – <https://szinhaz.net/2017/11/23/urban-balazs-negy-es-fel/> [Utolsó letöltés: 2023.04.12.]
- URBÁN Balázs (2012): *Szűkülő terek*. Criticai Lapok, 2012. 4. sz., 27. p.
- VÁRADY Zsuzsa (2006): *Platonov gépzongorára*. Iskolakultúra, 2006. február, 85. p.

MELLÉKLETEK

CSEHOV, ANTON PAVLOVICS:
PLATONOV
(KOMÉDIA KÉT RÉSZBEN)

Szerző:	Csehov, Anton Pavlovics
Cím:	Platonov
Eredeti cím:	Platonov
Műfaj:	próza
Bemutató típusa:	bemutató
Bemutató dátuma:	1990.06.02
Társulat:	Katona József Színház, Budapest
Színház:	Katona József Színház, Budapest, Magyarország
Alkotó/készítő:	rendező: Ascher Tamás
Közreműködő:	fordította: Elbert János zenei szerkesztő: Márta István rendező asszisztens: Valyuch Annamária dramaturg: Fodor Géza diszlettervező: Antal Csaba jelmeztervező: Vágó Nelly (m.v)
Szereposztás:	Anna Petrovna Vojnyiceva: Básti Juli Szergej Pavlovics Vojnyicev: Blaskó Péter Szofja Jegorovna: Udvaros Dorottya Porfirij Szemjonovics Glagoljev: Vajda László Kírilj Porfirjevics Glagoljev: Ternyák Zoltán Geraszim Kuzmics Petrin: Kun Vilmos Marja Jefimovna Grekova: Bertalan Ágnes , f.h Nyikolaj Ivanovics Trileckij: Máté Gábor Mihail Vasziljevics Platonov: Balkay Géza Alekszandra Ivanovna: Szirtes Ági Oszip, lótolvaj: Varga Zoltán Marko, a békebíró küldönce: Szacsvay László Vaszilij: Hollósi Frigyes Jakov: Horváth József Kátya: Söptei Andrea , f.h Vendég: Vajdai Vilmos Vendég: Csendes Olivér , f.h Vendég: Stohl András , f.h

Forrás: <https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/OSZMI23188> (Utoljára letöltve: 2023. 04. 27.)

CSEHOV, ANTON PAVLOVICS: *PLATONOV – APÁTLANUL* (SZÍNMIÚ)

Szerző:	Csehov, Anton Pavlovics
Cím:	Platonov - Apátlanul
Műfaj:	próza
Bemutató típusa:	bemutató
Bemutató dátuma:	2014.05.25
Társulat:	Radnóti Színház, Budapest
Színház:	Radnóti Miklós Színház, 1065 Budapest, Nagymező u. 11
Alkotó/készítő:	rendező: Alföldi Róbert
Közreműködő:	fordította: Radnai Annamária rendezőasszisztens: Őri Rózsa dramaturg: Vörös Róbert díslettervező: Menczel Róbert jelmeztervező: Nagy Fruzsina világosító: Baumgartner Sándor
Szereposztás:	Anna Petrovna Vojnyiceva, tábornokné, fiatal özvegy: Kováts Adél Szergej Pavlovics Vojnyicev, Vojnyicev tábornok fia az első házasságából: Adorjáni Bálint Szojja Jegorovna, a felesége: Petrik Andrea Porfirij Szemjonovics Glagoljev, földbirtokos: Bálint András Kirill Porfirjevics Glagoljev, a fia: Somhegyi György , (e.h.) Geraszim Kuzmics Petrin, földbirtokos: Somody Kálmán , ifj Marja Jefimovna Grekova, fiatal lány: Martinovics Dorina Ivan Ivanovics Trileckij, nyugállományú ezredes: Jordán Tamás Nyikolaj Ivanovics, a fia, orvos: Schneider Zoltán Abram Abramovics Vengerovics, kereskedő: Márton András Iszak Abramovics, a fia, egyetemi hallgató: Rétfalvi Tamás Mihail Vasziljevics Platonov, falusi tanító: László Zsolt Alekszandra Ivanovna (Szása), a felesége, Trileckij ezredes lánya: Andrusko Marcella Oszip, lótolvaj: Mészáros András Kátya, Vojnyicevék cselédje: Móga Piroska , (e.h.)

Forrás: OSZMI, <https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/OSZMI144699> (Utoljára letöltve: 2023. 04. 27.)

CSEHOV, ANTON PAVLOVICS: APÁTLANUL (PLATONOV) (SZÍNMMŰ)

Szerző:	Csehov, Anton Pavlovics
Cím:	Apátlanul (Platonov)
Műfaj:	próza
Bemutató típusa:	bemutató
Bemutató dátuma:	2017.01.07
Társulat:	Katona József Színház, Kecskemét
Színház:	Kecskeméti Katona József Színház, Ruszt József Stúdiósínház, 6000 Kecskemét, Katona József tér 5
Alkotó/készítő:	rendező: Szász János
Közreműködő:	fordította: Radnai Annamária rendezőasszisztens: Sirkó Anna dramaturg: Rácz Attila dramaturg: Réczei Tamás dramaturg: Szász János díszlettervező: Gyarmati Dóra jelmeztervező: Gyarmati Dóra világosító: Farkas József világítási felügyelő
Résztevéők:	Hajdú Melinda Nyikolaj Ivanovics Trileckij, Szása testvére, fiatal orvos: Nagy Viktor, Aradi Imre Tyimofej Gorgyjejics Bugrov, kupec: Szokolai Péter
Szereposztás:	Mihail Vasziljevics Platonov, falusi tanító: Kocsis Pál Anna Petrovna Vojnyiceva, fiatal özvegy, tábornokné: Bognár Gyöngyvér Szergej Pavlovics Vojnyicev, Vojnyicev tábornok első házasságából származó fia: Zayzon Zsolt Szojja Jegorovna, Szergej Pavlovics Vojnyicev felesége: Márcz Fruzsina Porfirij Szemjonovics Glagoljev, gazdag oligarcha: Hegedűs Zoltán Kírilj Porfirjevics Glagoljev, Glagoljev fia: Orth Péter Marja Jefimovna Grekova, fiatal lány: Dobó Enikő Abram Abramovics Vengerovics, gazdag zsidó: Körtvélyessy Zsolt Oszip, lótolvaj: Fazakas Géza Jakov, Vojnyiceva inasa, szakács: Váry Károly Kátya, Szojja cselédje: Kertész Katalin

Forrás: OSZMI, <https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/OSZMI828868> (Utoljára letöltve: 2023. 04. 27.)

CSEHOV, ANTON PAVLOVICS:
A PLATONOV:
(NE CSAK) NÉZD, HOGY TELIK EZ A KURVA ÉLET!

Szerző:	Csehov, Anton Pavlovics (szöveg)
Cím:	A Platonov
Eredeti cím:	Platonov
Műfaj:	próza
Bemutató típusa:	bemutató
Bemutató dátuma:	2019.03.08
Társulat:	Katona József Színház, Budapest
Színház:	Katona József Színház, Kamra, Budapest
Alkotó/készítő:	rendező: Székely Kriszta
Közreműködő:	fordította: Radnai Annamária diszlettervező: Tihanyi Ildikó jelmeztervező: Pattantyús Dóra világosító: Lohár Antal Bodor Johanna (mozgás) dramaturg: Szabó-Székely Ármin rendező asszisztens: Hornung Gábor
Szereposztás:	Platonov: Kocsis Gergely Anna Petrovna, özvegy tábornokné: Ónodi Eszter Szergej, a mostohafia: Fekete Ernő Szojja, a felesége: Jordán Adél Kolja: Bányai Kelemen Barna Szása, a húga, Platonov felesége: Pálmai Anna Glagoljev: Bán János Kirill, a fia: Dér Zsolt Oszip: Nagy Ervin Grekova: Staub Viktória

Forrás: OSZMI <https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/OSZMI828868> (Utoljára letöltve: 2023. 04. 27.)

CSEHOV, ANTON PAVLOVICS:

PLATONOV

(A Kaposvári Rippl-Rónai Művészeti kar IV. éves
színművészhallgatóinak diplomaelőadása)

Mihail Vasziljevics Platonov — Szentgyörgyi Dániel, Hajdú-Sobor Csaba

Anna Petrovna Vojnyiceva — Csapó Judit, Farkas Laura

Szofja Jegorovna Vojnyicev — Foltányi Edina

Szergej Pavlovics Vojnyicev — Urszinyi Ádám

Alekszandra Ivanovna — Virágh Panna

Nyikolaj Ivanovics Trileckij — Sándor Soma

Marja Jefimovna Grekova — Martos Hanga

Porfirij Szemjonovics Glagoljev — Katona Levente

Iszák Abramovics — Madácsi István

Oszip — Csabai Csongor

Kátya — Kövesi Csenge

Rendezte: Botos Bálint

Látvány: Kis Henrietta, Kertész Luca

Osztályvezető tanárok: Kéri Kitty, Uray Péter

FÜGGELÉK

2. sz. melléklet. Konzulensi nyilatkozat

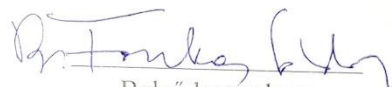
NYILATKOZAT

A dolgozat készítőjének konzulense nyilatkozom arról, hogy a Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot záróvizsgán történő védelemre javaslom / nem javaslom*.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: Kaposvár év 2023. hó 03. nap

Belső konzulens

*Kérjük a megfelelőt aláhúzni!

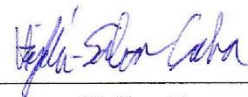
3. sz. melléklet. Hallgatói nyilatkozat

NYILATKOZAT

Alulírott HÁRDU-SÓBOR CSABA, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, KAPOSVÁRI Campus, SZÍN MŰVÉSZ szak nappali/levelező* tagozat végzős hallgatója nyilatkozom, hogy a dolgozat saját munkám, melynek elkészítése során a felhasznált irodalmat korrekt módon, a jogi és etikai szabályok betartásával kezeltem. Hozzájárulok ahhoz, hogy Záródolgozatom/Szakdolgozatom/Diplomadolgozatom egyoldalas összefoglalója felkerüljön az Egyetem honlapjára és hogy a digitális verzióban (pdf formátumban) leadott dolgozatom elérhető legyen a témát vezető Tanszéken/Intézetben, illetve az Egyetem központi nyilvántartásában, a jogi és etikai szabályok teljes körű betartása mellett.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*.

Kelt: 2023 év 05 hó 01 nap

Hallgató

5. - 6. sz. melléklet.

**Bejelentés és lemondás a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetemen végzett tudományos,
alkotói munka eredményeként létrejött szellemi alkotásról**

Alulírott alkotó bejelentem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetemen végzett szellemi alkotás eredményeként az alábbi alkotást hoztam létre.

Kijelentem, hogy A Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem **Szellemitulajdon-kezelési Szabályzatát** megismertem, és annak rendelkezéseit magamra nézve kötelezőnek elfogadom.

Az alkotás címe és rövid leírása (bizalmas információk nélkül):

„Platonov értelmezések 1980-tól napjainkig”

Szakedolgozatomban a csehovi életpálya és színház bemutatásán túl összegyűjtöttem a magyarországi rendezéseket. Öt kiemelkedő rendezés részletes elemzésére vállalkoztam, az utolsó Botos Bálint rendezése: a kaposvári színművészosztály (Uray Péter – Kéri Kitty osztályfőnökök) 2022-es vizsgaelőadása. Igyekeztem bemutatni a rendezések és a szerepeket megformáló színészek szakmai és kritikai fogadtatását.

Az alkotó adatai (név, szak, évfolyam, elérhetőség):

HAFDÁ - JÓBOR CSABA, művelődési szak, v. évf. NE: FB20BS

Alulírott nyilatkozom, hogy a jelen úrlapon közölt adatok a valóságnak megfelelnek, és az azokban bekövetkező változásokat legjobb tudomásom szerint jelzem a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetemnek.

Alulírott kijelentem, hogy e műalkotással kapcsolatos minden tulajdonlási jogomról lemondok, az alkotást átadom az intézménynek.

Kaposvár, 2023. év 05. hó 01. nap

A bejelentő aláírása:

Hafda Jóborka

A Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Rippl-Rónai Művészeti Intézete a fenti adatokat bizalmasan kezeli.

A ZÁRÓDOLGOZAT/SZAKDOLGOZAT/DIPLOMADOLGOZAT TARTALMI KIVONATA

Platonov értelmezések 1980-tól napjainkig

Hajdú-Sobor Csaba

Színművész szak, egységes osztatlan képzés, nappali tagozat

Rippl-Rónai Művészeti Intézet, Színházi Tanszék

Belső témavezető: Dr. Fazekas Sándor, egyetemi docens

Dolgozatom témaválasztásának háttérében a MATE színművész szakának 2022-es *Platonov* vizsgaelőadása áll. A vizsgadarab egyik főszereplőjeként szerettem volna megismerni a csehovi színház szerzői és drámatörténeti háttérét, és leendő színészként is képet kapni a legkiemelkedőbbnek tartott magyar *Platonov* előadásokról. Igyekeztem közelebbről tanulmányozni a rendezések és a szerepeket megformáló színészek szakmai és kritikai fogadtatását, hogy ezáltal is minél jobban megérthessem vizsgadarabunk rendezőjének koncepcióját, valamint a szerepek megformálására vonatkozó kéréseit. Szakdolgozatomban öt rendezés elemzésére vállalkoztam:

- *Platonov*, 1990, Ascher Tamás, Budapesti Katona József Színház
- *Apátlanul*, 2014, Alföldi Róbert, Radnóti Színház
- *Apátlanul*, 2018, Szász János, Kecskeméti Katona József Színház
- *A Platonov – (Ne csak) nézd, hogy telik ez a kurva élet!*, 2019, Székely Kriszta, Budapesti Katona József Színház
- *Platonov*, 2022, Botos Bálint, a Kaposvári Rippl-Rónai Művészeti Kar IV. éves színművészhallgatóinak diplomaelőadása

A dolgozat filológiai háttérét elsősorban az OSZMI archívuma szolgáltatta, ahol nemcsak egy-egy színházi bemutató teljes adatbázisa található meg, de szinte kivétel nélkül visszanezhetők az előadások felvételei is.